

*Suomi
Finland*
100

Demokratiassa kuplii

**Dialogin mahdollisuus
suomalaisessa
digiyhteiskunnassa**

SITRA

Julkaisija: Oikeusministeriö,
Demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikkö
Toimitus: Liisa Männistö ja Niklas Wilhelmsson

Julkaisu on tuotettu osana Suomi 100 – Suomalaisen demokratian
tulevaisuuskeskustelut -hanketta.

ISBN 978-952-259-664-2 (nidottu)
ISBN 978-952-259-665-9 (PDF)

Kannen kuva: Suomi 100
Taitto: Taina Ståhl
Painopaikka: Lönnberg Print & Promo, Helsinki 2017

Sisällys

Esipuhe	4
Johdanto	6
1. Suomalaisen demokratian tila	9
Sata vuotta suomalaista kansanvaltaa	10
<i>Niklas Wilhelmsson</i>	
Demokratia Suomessa: toimii, mutta yskii	15
<i>Sami Borg</i>	
2. Dialogin tarve demokratiassa	19
Yhteiskuntamme huutaa dialogin puutteesta	20
<i>Janne Kareinen</i>	
Algoritmit eivät tunne armoa	
– Facebookin kiiltokuvamaailma ja Googlen paljastukset	23
<i>Olav S. Melin</i>	
Keskustelukuplia ja kaikukammioita:	
missä on demokratian dialogi verkossa?	27
<i>Salla-Maaria Laaksonen</i>	
3. Mikä ratkaisuksi demokratian haasteisiin?	31
Valtioneuvosto osallistuvaa demokratiaa edistämässä	32
<i>Liisa Männistö & Niklas Wilhelmsson</i>	
Diginatiivit ja demokratia	36
<i>Kimmo Elo</i>	
Demokratia ei ole kriisissä – se vain kaipaa päivitystä	39
<i>Mikko Värthö, Raimo Muurinen & Lari Karreinen</i>	
Dialogilla parempia päätöksiä	42
<i>Kai Alhanen</i>	
4. Juhlavuoden anti suomalaiselle demokratialle	
– miten tästä eteenpäin?	45
<i>Janne Kareinen, Anni Kurunsaari, Liisa Männistö,</i>	
<i>Suvi Savolainen, Pekka Timonen & Niklas Wilhelmsson</i>	
Kirjoittajat	51

Esipuhe

Oikeusministeri Antti Häkkänen

Oikeusvaltioperiaate, ihmisoikeudet ja demokratia muodostavat perustan avoimelle ja turvalliselle yhteiskunnalle. Niiden avulla pystymme myös vastaamaan globalisaation, työelämän murroksen ja ilmastonmuutoksen tuomiin haasteisiin.

Satavuotiaan Suomen demokratialla on pitkät perinteet. Suomalainen demokratia on edelleen elinvoimainen ja sillä on vankka tuki kansalaisten keskuudessa. Suomalaista demokratiaa arvostetaan myös kansainvälisesti. Demokratiamme vahvuuksia ovat toimiva kansalaisyhteiskunta, korkea koulutustaso, matala hierarkia yhdistettynä hyvään hallintoon, vankka avoimuuden ja transparenssin kulttuuri, matala korruption taso, laaja sanan- ja lehdistönvapaus sekä vahva yhdenvertaisuus.

Vaikka suomalainen demokratia lepää tukevalla perustalla, meillä on myös syytä huoleen. Suurimpia ongelmia ovat laskeva äänestysaktiivisuus etenkin nuorten keskuudessa, osallistumisaktiivisuuden polarisoituminen ja keskustelukulttuurin kärjistyminen. Demokratian ja päätöksenteon legitimitetin kannalta on tärkeää että kaikki kokevat voivansa vaikuttaa ja tulevansa kuulluksi.

Perustuslaissa säädetään julkiselle vallalle velvoite edistää aktiivisesti kansalaisten yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia ja perusoikeuksia. Kun eri väestöryhmien väliset erot poliittiseen järjestelmään kiinnittymisessä ja poliittisessa osallistumisessa kuten äänestämisessä ovat viime vuosikymmeninä selvästi kasvaneet, myös valtion demokratiapolitiikan haasteet perustuslain täytäntöönpanossa ovat lisääntyneet.

Valtioneuvosto pyrkii demokratiapolitiikallaan vastaamaan demokratian uusiin haasteisiin. Demokratiapolitiikan tavoitteena on se, että yhteiskunnallinen päätöksenteko perustuu kansalaisten laajaan osallistumiseen ja että osallistuminen on yhdenvertaista. Teema on ollut näkyvästi esillä Suomen satavuotisjuhluvuoden aikana.

Tämän pamfletin puheenvuoroissa nostetaan esiin dialogin ja rakentavan keskustelun merkitys demokratian toimivuuden kannalta. Toivon, että keskustelu demokratiasta jatkuu aktiivisena myös juhluvuoden jälkeen. Toivon myös, että voimme kaikki yhdessä olla mukana kehittämässä suomalaista demokratiaa entistäkin paremmaksi.

Johdanto

Käsillä oleva pamfletti koostuu asiantuntijapuheenvuoroista, joissa käsitellään suomalaisen demokratian tilaa, tulevaisuuden haasteita ja ratkaisuja sekä dialogisuuden tarvetta demokratian perusedellytyksenä. Pamfletin kirjoittajat ovat demokratian asiantuntijoita, politiikan tutkijoita ja dialogin ammattilaisia. Pamfletti on osa Suomi 100 -juhlavuoden ohjelmaan kuuluvaa *Suomalaisen demokratian tulevaisuuskeskustelut* -hanketta ja sen ovat toimittaneet projektipäällikkö Liisa Männistö ja neuvotteleva virkamies Niklas Wilhelmsson oikeusministeriöstä.

Pamfletin ensimmäinen osio kuljettaa lukijan historiallisen katsauksen kautta suomalaisen demokratian nykyhetken tilaan. Oikeusministeriön neuvotteleva virkamies Niklas Wilhelmsson käy puheenvuorossaan läpi Suomen satavuotisen kansanvallan historiaa päätyen nykypäivän demokratian vahvuuksiin ja heikkouksiin. Poliitiikan tutkija Sami Borg jatkaa kansanvallan nykytilan kuvausta indikaattoreiden valossa käsitellen sitä, miltä osin suomalainen demokratia näyttää toimivan ja mitä haasteita demokratiamme kohtaa.

Pamfletin toinen osio käsittelee dialogisuutta demokratiassa ja yhteiskunnallista keskustelua digitaalisessa maailmassa. Dialogin asiantuntija Janne Kareinen Sitrasta kirjoittaa yhteiskunnallisesta keskusteluilmapiiiristä ja dialogin tarpeesta. Ajatushautomo Magman media- ja yhteiskuntasuhdevastaava Olav S. Melin jatkaa vuorovaikutusteemaa sijoittamalla yhteiskunnallisen keskustelun digitaalisen maailman viitekehykseen. Melinin kirjoitusta seuraa viestinnän ja teknologian tutkija Salla-Maaria Laaksosen kirjoitus yhteiskunnallisten verkkokeskusteluiden kuplautumisesta.

Kolmannessa osiossa siirrytään ratkaisuihin, joilla demokratian haasteisiin voidaan vastata. Projektipäällikkö Liisa Männistö ja neuvotteleva virkamies Niklas Wilhelmsson oikeusministeriöstä esittelevät puheenvuorossaan valtioneuvoston toimenpiteitä osallistuvan demokratian ja dialogin edistämiseksi. Helsingin yliopiston poliittisen historian dosentti Kimmo Elo nostaa puolestaan esiin digitaatiiville tarjottavan demokratiakasvatuksen roolin digiyhteiskunnan demokratian toteutumisessa. Väitöskirjatutkija Mikko Värttö, avoimen datan ja päätöksenteon joukkoistamisen asiantuntija Raimo Muurinen ja Deliberatiivisen demokratian

instituutin puheenjohtaja Lari Karreinen tarjoavat ratkaisuksi demokratian haasteisiin osallistumismuotojen uudistamista ja päätöksenteon joukkoistamista. Kolmas osio päättyy Kai Alhasen puheenvuoroon siitä, miten yhteiskunnassa päästäisiin dialogin keinoin hyviin, kansalaisten luottamusta nauttiviin päätöksiin. Alhanen toimii tutkijana, kouluttajana ja työnohjaajana Aretai oy:ssä.

Pamfletin neljäs osio kokoaa yhteen juhluvuoden demokratiatapahtumien, keskusteluiden, puheenvuorojen ja kirjoitusten antia suomalaiselle demokratialle sekä kääntää katseet demokratian tulevaisuuteen – miten tästä eteenpäin? Loppupuheenvuorossa kuuluu *Suomalaisen demokratian tulevaisuuskeskustelut* -hankkeeseen osallistuneiden hankekumppaneiden ääni. Julkaisun lopussa esitellään kaikki pamfletin kirjoittajat.

1. Suomalaisen demokratian tila

Sata vuotta suomalaista kansanvaltaa

Niklas Wilhelmsson

Suomalainen demokratia on vanhempi kuin itsenäinen Suomi. Suomi on ensimmäisten maiden joukossa voinut nauttia yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta. Ensimmäiset eduskuntavaalit pidettiin kymmenen vuotta ennen maamme itsenäistymistä maaliskuussa 1907. Tällöin Suomi oli vielä autonominen Venäjän suuriruhtinaskunta, ja suuriruhtinaalla oli veto-oikeus eduskunnan säätämiin lakeihin. Vuonna 1906 tehty suuri eduskunta- ja vaaliuudistus ja seuraavana vuonna toimitetut ensimmäiset eduskuntavaalit merkitsivät suurta muutosta maamme poliittisessa historiassa. Aikaisempi säätäjäksi perustuva kansanedustuslaitos sai väistyä, ja oikeus valita edustajia valtiopäiville ulotettiin koko kansaan, niin miehiin kuin naisiin. Ensimmäisissä vaaleissa tehtiin myös historiaa: uuteen eduskuntaan valittiin 19 naista. Näin Suomesta tuli ensimmäinen maa maailmassa, jossa naisia valittiin kansanedustuslaitokseen.

Edustuksellinen demokratiamme oli syntymästään lähtien moderni edelläkävijä. Suomen perustuslaki ilmensi jo heti itsenäisyyden alussa demokraattisen oikeusvaltion mallia. Mallin tärkeimpiä ainesosia ovat perusoikeudet ja demokratia eli kansanvalta. Vuoden 1919 hallitusmuodossa olleen säännöksen mukaan ”valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta”. Suomi myönsi ensimmäisenä täydet poliittiset oikeudet myös naisille. Vaalit perustuivat yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen. Tasa-arvo ja naisten vahva asema ovat olleet yhteiskuntamme ehdoton vahvuus. Niillä on ollut merkittävä vaikutus myös kansalliseen eheyteemme ja hyvinvointiyhteiskunnan syntyyn.

Kansalaisjärjestöillä on kautta historian ollut tärkeä rooli suomalaisessa yhteiskunnassa, ja Suomea onkin kutsuttu järjestöjen luvatuksi maaksi. Hyvinvointivaltion kasvu 1960-luvulla kytki kansalaistoiminnan tiiviimmin valtioon, ja 1970-luvulla toiminta muuttui entistä järjestelmällisemmäksi. Järjestöillä on perinteisesti ollut vahva rooli Suomen poliittisessa kulttuurissa, jossa päätöksenteko on perustunut pitkälti konsensuksen hakemiselle laajoissa hallituskoalitioissa sekä vahvalle korporatismille (Kantola 2015).

Monipuolistuneet osallistumisoikeudet

Osallistumisoikeudet ovat Suomen itsenäisyyden aikana monipuolistuneet ja poliittinen järjestelmä on muuttunut presidentillisestä järjestelmästä parlamentaariseen suuntaan. Osallisuutta ja vaikuttamista säätelevillä laeilla on pyritty luomaan kansalaisille mahdollisuuksia ja rohkaisemaan heitä entistä monipuolisempaan osallistumiseen. Tavoitteena on tarjota kansalaisille entistä paremmat mahdollisuudet vuorovaikutukseen päättäjien ja virkamiesten kanssa hallinnon eri tasoilla.

Suomen demokraattinen järjestelmä perustui aluksi erityisesti edustukselliseen demokratiaan ja vahvaan presidentti-instituutioon. Vuoden 1919 hallitusmuoto antoi vahvat valtaoikeudet presidentille. Perustuslain uudistuksen yksi keskeisimpiä sisällöllisiä tavoitteita oli vahvistaa Suomen valtiosäännön parlamentaarisia piirteitä. Tähän tavoitteeseen liittyivät pyrkimykset eduskunnan aseman korostamiseen ylimpänä valtioelimenä ja eduskunnalle vastuunalaisen valtioneuvoston aseman vahvistamiseen. Parlamentaaristen piirteiden vahvistaminen konkretisoituu esimerkiksi valtioneuvoston muodostamista koskevassa sääntelyssä sekä tasavallan presidentin päätöksentekomenettelyn ja ulkopoliittisen päätöksentekojärjestelmän uudistamisessa samoin kuin eduskunnan toimintaedellytysten kehittämisessä. Presidentin valtaoikeuksia kavennettiin ensiksi vuonna 2000 ja toisen kerran vuonna 2012. Voidaankin sanoa, että Suomi siirtyi presidenttijohtoisesta demokratiasta parlamentaariseen demokratiaan noin parissakymmenessä vuodessa.

Vuonna 2000 voimaan tulleen uuden perustuslain (731/1999) esitöissä korostettiin, että kaikella julkisen vallan käytöllä on oltava demokraattinen perusta. Siksi esimerkiksi kunnallisella itsehallinnolla on olennainen merkitys kansanvallan toteuttamisessa. Perustuslakiin otettiin myös kansanvallan sisältöä koskeva säännös, jonka mukaan ”kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen”. Tällä säännöksellä on läheinen yhteys perustuslain säännöksiin, joissa säädetään julkisen vallan tehtävästä edistää yksilön osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia.

Perustuslaki sisältää myös suoran demokratian elementtejä. Perustuslain 53 §:ssä säädetään neuvoo-antavasta kansanäänestyksestä. Valtakunnan tasolla neuvoo-antavaa kansanäänestystä on toistaiseksi käytetty varsin säästeliäästi, vuonna 1931 äänestettiin kieltolaista ja vuonna 1994 EU-jäsenyydestä.

Vuonna 2012 perustuslakiin lisättiin myös mahdollisuus valtiollisesta kansalaisaloitteesta, joka on tähän mennessä jo osoittanut tarpeellisuutensa, antaen kansalaisille mahdollisuuden tuoda asioita eduskunnan agendalle. Sisällöllinen kansalaisaloite tarkoittaa aloitetta, joka edellyttää vaaleilla valitun toimielimen käsittelyä. Perustuslakiin kirjattiin, että aloitteen tueksi vaaditaan vähintään 50 000 äänivaltaista kansalaista, jotta aloite voi edetä eduskunnan käsiteltäväksi. Lisäksi määriteltiin, että aloitteiden tulee liittyä lainsäädäntöön – tämä voi tarkoittaa esitystä olemassa olevan lain kumoamisesta tai muuttamisesta tai

kokonaan uuden lain ehdottamista. Aloitteet voivat olla joko valmiiksi lain muotoon kirjoitettuja, tai ne voivat sisältää ehdotuksen hallitukselle aloittaa lainsäädäntöprosessi. Aloiteinstituution tarkemmat yksityiskohdat on määritelty erillisessä laissa, joka astui voimaan samanaikaisesti perustuslakiuudistusten kanssa 1.3.2012. Kansalaisaloitelaki on nyt ollut voimassa reilut viisi vuotta. Tänä aikana on pantu vireille yli 600 kansalaisaloitetta, joista 19 on edennyt eduskunnan käsittelyyn. Kansalaisaloite.fi -verkkopalvelussa on ollut vuosittain keskimääriin 2–3 miljoonaa käyntikertaa. Kansalaisaloitteen käyttöönotto onkin arvioinnin mukaan ollut onnistunut uudistus. (OM 45/2017)

Kuntalaisen mahdollisuuksia osallistua oman kuntansa päätöksentekoon alettiin kehittää Suomessa 1970-luvulla, ja kuntalaisaloite otettiin käyttöön vuonna 1976. Sitä onkin kutsuttu suomalaiseksi demokraattiseksi innovaatioksi. Suoran demokratian instrumentit tulivat kuntalakiin vuonna 1990, ja samoihin aikoihin yleistyivät nuorisovaltuustot sekä vammais- ja vanhusneuvostot. Kansalaisraadit, verkko-osallistumisen kanavat ja osallistuva budjetointi ovat sen sijaan tällä vuosituhannella levinneitä kansalaisosallistumisen muotoja. (Christensen ym. 2016)

Kuntalaki määrittelee kunnan asukkaiden osallistumisoikeudet. Uuden kuntalain (410/2015) ns. demokratiapykälät tulivat sovellettaviksi kesäkuussa 2017. Laissa säädetään kuntavaaleista sekä valtuuston kokoonpanosta ja tehtävistä, kunnan asukkaiden äänioikeudesta, äänestys-oikeudesta, aloiteoikeudesta ja kansanäänestysaloiteoikeudesta. Säännöksiä kunnan käytettävissä olevista keinoista asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamisoikeuksien edistämiseksi on täydennetty ja ne ovat nyt varsin kattavat. Lakiin on lisäksi koottu vaikuttamistoimielimiä koskeva sääntely. Kunnalla on uuden kuntalain myötä velvollisuus asettaa nuorisovaltuusto, vammaisneuvosto sekä vanhusneuvosto. Kunta voi lisäksi asettaa alueellisia toimielimiä, joiden kokoonpanosta ja tehtävistä säädetään laissa. Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia tuetaan säännöksillä viestinnästä ja tietojen saatavuudesta yleisessä tietoverkossa sekä nostamalla kuntalaisten osallisuus ja sen suunnittelu osaksi kuntastrategiaa. Luottamushenkilöiden aseman vahvistamiseksi päätöksenteossa laissa on tuotu esille valiokunta- ja puheenjohtajamallit. Valtuusto voi myös päättää, että toimielinten puheenjohtajat toimivat päätoimisina tai osa-aikaisina luottamushenkilöinä. Luottamushenkilöiden toi-

mintaedellytyksiä on parannettu laajentamalla heidän oikeuttaan saada vapaata työstään luottamustoimen hoitamista varten.

Valmisteilla olevassa maakuntauudistuksessa kansanvaltaisuutta on pidetty tärkeänä edellytyksenä uudistuksen onnistumiselle. Maakunnat muodostavat uuden hallinnollisen tason. Täysin uusia elementtejä ovat maakuntavaalit ja osallistumisoikeudet maakuntatasolla. Hallituksen esityksessä maakuntalaiksi (HE 15/2017) osallistumisoikeudet vastaavat pääosin edellä mainittuja kuntalain sisältämiä osallistumisoikeuksia.

Valmisteilla olevassa maakuntauudistuksessa kansanvaltaisuutta on pidetty tärkeänä edellytyksenä uudistuksen onnistumiselle.

Kansalaisten ja eri hallinnontasojen välistä vuorovaikutusta ja päätöksenteon avoimuutta velvoittavat edistämään myös hallintolaki (434/2003), julkisuuslaki (621/1999) ja laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa (13/2003). Kansalaisten osallistumisoikeuksista säädetään jonkin verran myös muussa erityislainsäädännössä. Esimerkiksi maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999) määritellään kaavoituksesta, että niillä, joita kaava koskee, on oikeus osallistua kaavan valmisteluun ja saada tietoa siitä. Nuorten osallistumismahdollisuuksista säädetään nuorisolaissa (1285/2016).

Käytännössä sekä kunnissa että valtakunnan tasolla on käytössä monia osallistumisen muotoja, joiden avulla voidaan kartoittaa kansalaisten mielipiteitä, kerätä ja kommentoida heidän ideoitaan päätöksentekoa varten sekä kannustaa rakentamaan kansalaiskeskusteluun. Näitä keinoja ovat esimerkiksi erilaiset kuntalais- ja käyttäjäkyselyt ja -raadit sekä osallistuva budjetointi. Lisäksi valtakunnan tasolla on kokeiltu esimerkiksi kansalaisraateja, joukkoistamista eli verkossa tapahtuvaa yhteissuunnittelua lainsäädännön valmistelussa ja sähköisten kommentointikanavien, kuten otakantaa.fi-palvelun käyttöä.

Osallistumisoikeuksien toteutuminen

Kansainvälisten vertailevien tutkimusten mukaan Suomi kuuluu tällä hetkellä maailman parhaiten toimivien demokratioiden joukkoon. Parlamentaarinen demokratia on vakiintunut ja vahvistunut asteittain satavuotisen itsenäisyytemme aikana. Vaalijärjestelmä, kansalaisten perusoikeudet ja hallinnon toiminta ovat Suomessa huippuluokkaa. Muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomi kuitenkin pärjää melko heikosti poliittisen osallistumiskulttuurin saralla. Demokratiaindikaattoreiden mukaan osallistuminen on Suomessa heikentynyt jo pitkään ja jakautunut sosiaalisten ryhmien mukaan. Suomen edustuksellisen demokratian suurimmat haasteet liittyvät osallistumiseen ja erityisesti eri sukupolvien hyvin eriasteiseen puoluekiinnittyneisyyteen ja äänestysaktiivisuuteen. OECD-maiden vertailuissa Suomen yleisten vaalien äänestysprosentit ovat olleet jo pitkään keskitason alapuolella. Osallistumisen kasautuminen systemaattisesti tiettyihin väestöryhmiin on pulmallista paitsi päätöksenteon legitimitetin eli oikeutuksen, myös mahdollisesti päätösten lopputulosten kannalta – sillä kuka osallistuu, on vaikutuksensa siihen, mistä keskustellaan ja millainen kokemusperustainen tieto tulee kuulluksi päätöksenteossa. (OM 14/2014)

Osallistumisaktiivisuus voi vaikuttaa myös päätöksentekoa ja poliittisia toimijoita kohtaan tunnettuun luottamukseen ja näiden toimijoiden uskottavuuteen. Osallistumisen eriarvoistuminen ja polarisoituminen voivat lisätä turhautumista, väärinymmärryksiä ja vihapuhetta, jos koetaan, etteivät kaikkien mielipiteet ja kokemukset pääse kuuluviin. Yhteiskunnallisen osallistumisen ja äänestysaktiivisuuden heikkeneminen voivat ajan myötä johtaa myös virkamiesvallan kasvuun. Siksi olisi tärkeää, että kaikki kansalaiset kokisivat osallistumisen omakseen ja että pystyisimme luomaan aidon ja vuorovaikutteisen dialogin kansalaisten ja päättäjien välillä.

Äänestysaktiivisuutta ja poliittista kiinnittymistä koskevan huolipuheen rinnalla keskustellaan myös entistä enemmän osallistumistapojen muutoksista. Tutkimukset antavat viitteitä siitä, etteivät yhteiskunnallinen aktiivisuus tai kiinnostus yhteiskunnallisia kysymyksiä kohtaan itsessään välttämättä ole heikentyneet. Osallistumisen on katsottu muuttaneen muotoaan ja vaikuttaminen tapahtuu yhä useammin perinteisten edustuksellisen demokratian järjestelmien ulkopuolella. Erityisesti nuorempien ikäryhmien osalta on havaittu, etteivät motivaatio osallistua ja kiinnostus politiikkaa kohtaan suuntaudu välttämättä ensisijaisesti perinteiseen poliittiseen järjestötoimintaan, vaan osallistumisen muodot ovat yhä monimuotoisempia.

Edellä kuvattuihin seikkoihin on kiinnitetty huomiota valtioneuvoston demokraatiapolitiikassa ja asiaa käsitellään myös tarkemmin tämän pamfletin eri luvuissa. Valtioneuvoston demokraatiopoliittinen toimintaohjelma vuosille 2017–2019 (OM 7/2017) tukee omalta osaltaan sitä kehitystyötä, jolla pyritään löytämään uusia tapoja poliittiselle osallistumiselle ja rakentavalle yhteiskunnalliselle keskustelulle.

Lähteet

Christensen, Henrik Serup, Jäske Maija, Setälä Maija & Laitinen Elias (2016). *Demokraattiset innovaatiot Suomessa – käyttö ja vaikutukset paikallisella ja valtakunnallisella tasolla*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 56/2016.

Kantola, Anu (2015). *Muuttuuko maan tapa? Miten Suomessa käytetään talouspoliittista valtaa*. Helsinki: Sitra. <http://www.sitra.fi/julkaisu/2015/muuttuuko-maan-tapa>.

OM (2014). *Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen. Valtioneuvoston demokraatiopoliittinen selonteko 2014*. Selvityksiä ja ohjeita 14/2014. Oikeusministeriö.

OM (2017) *Demokraatiopoliittinen toimintaohjelma*. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 7/2017.

OM (2017) *Arviomuuisto kansalaisaloitemenettelyn toiminnasta 2012–2017*. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 45/2017.

Lainsäädäntö ja hallituksen esitykset

Suomen perustuslaki 731/1999

Hallintolaki 434/2003

Julkisuuslaki 621/1999

Kuntalaki 410/2015

Laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa 13/2003

Maankäyttö- ja rakennuslaissa 32/1999

Nuorisolaki 1285/2016

HE 15/2017

Demokratia Suomessa: toimii, mutta yskii

Sami Borg

Demokratian toimivuuden määrälliset indikaattorit osoittavat, että kansanvalta toimii Suomessa kohtuullisen hyvin. Näin voidaan päätellä demokratiaindikaattoreista, joita on koottu Suomen vaalitutkimuskonsortion ylläpitämälle sivustolle vaalitutkimus.fi. Suurin osa indikaattoreista perustuu kansallisiin eduskuntavaalitutkimuksiin, joita tutkijaryhmä on toteuttanut säännöllisesti vuoden 2003 vaaleista alkaen.

Se toimii!

Miltä osin suomalainen demokratia näyttää toimivan, kun ajatellaan kansanvallan isoa kuvaa? Lista ei ole aivan lyhyt.

Suomi ei eristäydy, vaan pyrkii aktiiviseen kansainväliseen yhteistyöhön globaalien ongelmien ratkaisemiseksi. Maan poliittinen järjestelmä toimii melko hyvin ja kykenee pääsääntöisesti tuottamaan ja toimeenpanemaan päätöksiä tehokkaasti. Poliittisen järjestelmän osat pelaavat yhteistyössä ilman pitkäaikaisia toiminnallisia kriisejä. Hallitukset ja niiden puoluepoliittinen pohja vaihtelevat uskottavasti vaalitulosten mukaan ja kaikki eduskuntapuolueet ovat mahtuneet johonkin hallituskoalitioon. Uusia puolueita syntyy ja vakiintuu. Kansalaisille on turvattu laaja kirjo erilaisia vaikutusmahdollisuuksia. Oikeusjärjestelmä toimii, eikä perusoikeuksia yleisesti ottaen poljeta.

Myös kansalaisten kiinnittyminen politiikkaan on suurelta osin reilassa. Ihmiset ovat pääsääntöisesti vähintään melko kiinnostuneita politiikasta ja terveen kriittisiä sen toimijoita kohtaan. Tähän liittyy usein luottamus poliittiseen järjestelmään ja omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Järkevä luottamus pohjautuu myös yleiseen sosiaaliseen luottamukseen ja pääomaan, joka on Suomessa kansainvälisesti verraten varsin vahvaa.

Yksittäiseen puolueeseen tai ehdokkaaseen pettyneen on myös melko helppoa löytää itselleen vaaleissa toinen vaihtoehto kantojensa ajamiseen. Liikkuvien

äänestäjien kasvava määrä valitsijakunnassa ei ole itseisarvo demokratian toimivuuden kannalta, mutta sekin osoittaa puolue- ja vaalidemokratian toimivuutta.

Vai toimiiko sittenkään?

Sitten huonompiin uutisiin. Emme kylve niissä, mutta keskeisimmät kyllä kirpaisivat. Yleisten vaaliemme äänestysprosentit eivät ole nousussa, äänestysaktiivisuus on matalaa ja erot väestöryhmien osallistumisessa kasvavat. Uudet, nuoret valitsijasukupolvet äänestävät yhä harvemmin, ja näissä ikäluokissa koulutustaso vaikuttaa äänioikeuden käytön todennäköisyyteen enemmän kuin muissa ikäluokissa.

Koko maassa 25–34-vuotiaista perusasteen koulutuksen saaneista vain joka viides kävi äänestämässä.

Tilastokeskuksen tuottamat tilastokatsaustiedot viime kuntavaalien äänestysaktiivisuudesta osoittavat, että koko maassa 25–34-vuotiaista perusasteen koulutuksen saaneista vain joka viides kävi äänestämässä.

Kehityssuunta on väärä ja kieltämättä hankalasti korjattavissa. Nuorten ja keski-ikäisten suhde puolueisiin on etäinen. Takavuosikymmenten rynnistystä puolue-toimintaan ei tule tapahtumaan lähitulevaisuudessa, jos myöhemminkään. Tämä vaikuttaa väistämättä esi-

merkiksi uusien poliitikkojen rekrytoitumiseen. Tarjontaa on yhä vähemmän. Puolueet eivät enää toimi poliittisen kouluttautumisen ja kommunikaation pääareenoina. Poliitiikka opitaan, jos opitaan, medioiden välityksellä — tai lennosta lähtemällä ehdokkaaksi ja pääsemällä luottamushenkilöksi.

Yhä useammat eivät osallistu ainakaan vaali- ja puoluedemokratiaan, vaan seuraavat sitä mieluummin yleisönä, sivusta. Ja kun vaali- ja puoluedemokratiaa on hankalaa kehittää, viranomaisten kehittämistoimet kohdistuvat todennäköisemmin siihen, mitä on mahdollista uudistaa nopeammin. Luodaan uusia osallistumismuotoja, mikä on toki tärkeää. Mutta lisäävätkö uudet osallistumismuodot osallistujien määrää vai kasaantuuko osallistuminen yhä enemmän jo ennestään aktiivisimmille?

Ei se internet, vaan ne käyttäjät

Osallistumistendenssit vaikuttavat myös tietoihin ja mielipiteisiin politiikasta, tapoihin seurata sitä ja siihen, missä ja miten politiikasta keskustellaan. Edustuksellisen demokratian piirissä omia tai oman ryhmän kantoja arvioidaan ainakin jossakin prosessin vaiheessa avoimesti ja dialogisessa prosessissa suhteessa muiden toimijoiden kantoihin. Eri kantoja edustavat ryhmittymät argumentoivat omien kantojensa puolesta jokseenkin selkein keskustelusäännöin ja päätöksenteossa enemmistön kanta voittaa. Voittavien koalitioiden muodostamiseksi ryh-

mittymien on järkevää sovittaa yhteen kantojaan muiden ryhmien mielipiteiden kanssa.

Verkkovaikuttaminen ja verkkokeskustelut toimivat nekin parhaimmillaan mainioina poliittisen keskustelun areenoina, mutta valitettavan usein ne tarjoavat myös täysin päinvastaisia esimerkkejä. Netissä omia kantojaan voi tuoda esiin pidäkkeettömästi julkistamalla ne itse ja tarjoamatta kommentointimahdollisuutta. Jos haluaa osallistua keskustelusivustoilla, se on usein mahdollista anonyymisti. Nimettömyys vähentää vastuuntuntoisuutta. Valitettavan usein nettikeskustelut päätyvät epäasialliseen käytökseen ja keskusteluyhteyden katkeamiseen.

Ongelmana ei kuitenkaan ole internet vaan sen käyttäjät, ja keskusteluareenoissakin on eroja. Netissä törmää turhan usein pelkkään pointtien heittelyyn ja ilkkumiseen, joilla ei ole mitään tekemistä ratkaisuihin pyrkivän järkipäisen keskustelun kanssa. Edustuksellisen demokratian areenoilla ja päätöksenteossa ratkaisujen löytäminen on puolestaan kaiken toiminnan yleinen tavoite.

Voidaan aiheellisesti kysyä, mistä ääriesimerkit verkkokeskustelijoista ovat oppineet kohentamisen tarpeessa olevat keskustelutyylinsä. Soveltavatko he vain yleistä puhetapaansa yhteiskunnalliseen keskusteluun vai onko kyse enemmän tai vähemmän satunnaisista purkauksista? Vai ovatko he saaneet mallia formaattiinsa poliitikkojen omista edesottamuksista tai nettiä vanhempien viestinten yhteiskunnallisista keskusteluista?

Luultavasti yleiseen keskusteluun nousevat myös verkkokeskusteluista helpoimmin ylilyönnit. Puhutaan politiikan julkisuuden tabloidisaatiosta: kärkevin on tärkeintä. Toivottavasti internetin mahdollisuudet demokratian edistäjänä kyetään hahmottamaan ja hyödyntämään tästä kehityssuunnasta huolimatta.

Kokonaisuudessaan uudet verkko-osallistumisen muodot vaalikoneineen ja kansalaisaloitteineen ovat kohentaneet merkittävästi kansalaisten ja hallinnon sekä valitsijoiden ja poliitikkojen välistä tiedonkulkua.

Kuva: Suvi-Tuuli Kankaanpää

2. Dialogin tarve demokratiassa

Yhteiskuntamme huutaa dialogin puutteessa

Janne Kareinen

Yhteiskunnallinen keskustelu on Suomessa kärjistynyt, eivätkä ihmiset laajasti osallistu siihen. Useat myös kertovat kyllästyneensä keskusteluilmapiiirin vastakkainasetteluun jopa niin, että ovat valmiita jättäytymään yhteiskunnallisen keskustelun ulkopuolelle¹. Yhä useampi myös kokee, että heidän omat vaikutusmahdollisuutensa yhteiskuntaan ovat riittämättömiä.

Tätä taustaa vasten ei ole liioiteltua puhua demokratian kriisistä ja uusien osallistumistapojen tarpeesta. Kun yhtä helpoimmista tavoista osallistua yhteiskuntaan – keskustelua – ei koeta enää mielekkääksi, on tilanteen korjaamisella hälyttävä kiire.

Keskusteluilmapiiirin korjaaminen pitää aloittaa välittömästi. Monet toimijat ovatkin kehittämässä ratkaisuja. Esimerkit tähän kirjoitukseen on poimittu Sitran Erätauko-konseptin² kokeiluista eri puolilla Suomea. Dialoginen keskustelu, sen lisäksi että parantaa keskusteluilmapiiiriä, luo myös uusia tapoja saada ihmiset osalliseksi yhteiskunnasta.

Dialogi auttaa meitä ymmärtämään paremmin toisiamme ja itseämme

Dialogi poikkeaa suurimmasta osasta osallistuvia menetelmiä, joita ovat esimerkiksi kuulemiset, kansalaisraadit tai yhteiskehittely. Lähtökohtaisesti dialogissa ei ole tarkoitus päätyä konsensukseen, vaan saada eri näkökulmat esiin, mennä kohti eroavaisuuksia ja rakentaa yhdessä yhteistä ymmärrystä. Tämä muuttaa ihmisten kohtaamisen ja yhdessä olemisen tapaa.

Dialogissa keskeistä on tasavertainen kohtaaminen ja kuulluksi sekä arvostetuksi tuleminen. Parhaimmillaan dialogi on yhdessä ajattelua, jossa osallistujat muodostavat yhteisen ja syvemmän ymmärryksen käsittelemästään aiheesta.

¹ Ajatuspaja e2

² Sitran Erätauko-hankkeen verkkosivut: <https://www.sitra.fi/hankkeet/eratauko/>

Vuoden 2017 aikana järjestetyissä Erätauko-tapahtumissa osallistujia, kuten kuntalaisia ja paikallishallinnon edustajia, ohjeistettiin noudattamaan rakentavan keskustelun pelisääntöjä. Pelisäännöt mahdollistavat tasavertaisen ja arvostavan kohtaamisen. Kukaan ei joudu tentatuksi tai syytetyksi. Pelisäännöissä on keskiytetty esimerkiksi toisten kuunteluun, siihen kuinka liittää omat kommentit muiden puheenvuoroihin, erilaisten näkökulmien hyväksymiseen ja omasta kokemuksesta lähtevään puheeseen.

Yhteiseen keskusteluun yhteiskunnallisista aiheista on mahdollista ja kannattaa tuoda erilaisin kutsutavoin hyvin monimuotoinen joukko osallistujia, niin päättäjiä kuin heitäkin, jotka eivät normaalisti osallistu julkiseen keskusteluun tai yhteiskunnallisiin tilaisuuksiin. Monimuotoinen ryhmä mahdollistaa sen, että päättäjät saavat normaalia laajemman kokemuksen päätöksentekoa hyödyttävästä ja ratkaisuihin pyrkivästä yhteistoiminnasta. Asukkaat puolestaan pääsevät keskusteluihin tasavertaisina kumppaneina. Suurelle osalle tämä on ainutlaatuinen tilaisuus kohdata tasavertaisena täysin eri kokemuksesta tulevia ihmisiä.

Tarvetta ja halua on – silti jostain kiikastaa

Valtion ja kuntien hallinnossa tunnutaan hyvin käsittävän, että kansalaiset pitää saada paremmin mukaan yhteiskuntaan. Kuitenkaan toimivia ja laajasti käytettyjä, osallisuutta synnyttäviä menetelmiä ei ole käytössä. Esimerkiksi kaavoituksen yhteydessä käytetyissä kuulemisissa on hyvä lähtökohta, mutta käytäntönä ne eivät synnytä osallisuutta.

Tähän varmasti osaltaan vaikuttavat eri toimijoiden epäonnistuneet osallisuuskokeilut ja -käytännöt, jotka ovat pahimmillaan näennäisosallisuutta. Ei ole mietitty tai osattu avata osallistujille sitä, mitä yhdessä työstetylle asialle tehdään tai mihin se vaikuttaa. Voi olla, ettei hallinnossa ole myöskään käsitystä siitä, mitä osallistuvalla demokratialla käytännössä tarkoitetaan. Ei pystytä näkemään, mitä osallisuuden kautta voidaan saavuttaa, eikä välttämättä nähdä, milloin osallistuva toiminta on mielekästä.

Toisin kuin konsensukseen pyrkivissä lähestymistavoissa, dialogissa ei tarvita edustavaa osallistujajoukkoa. Tarkoitus ei ole saada aikaan edustuksellista aiheen käsittelyä, vaan aihetta avaava syvempi ymmärrys, jonka pohjalta voidaan tehdä esimerkiksi parempaa valmistelua tai parempia päätöksiä. Dialogi toimii ymmärryksen syventäjänä kaikille siihen osallistuneille ja tuloksia käyttäville.

Onnistuneessa dialogissa osallistuneiden käsitys itsestään ja muista ihmisistä syvenee.

Onnistuneessa dialogissa osallistuneiden käsitys itsestään ja muista ihmisistä syvenee, ja syntyy ainutlaatuinen kokemus siitä, kuinka rakentavaa yhdessä ajattelu on. Mikäli paikkoja ja tilanteita tällaisille kokemuksille yhteisajat-

telusta ei ole, itsetuntemuksen syvenemisen lisäksi myös käsitys kanssaihmisten kyvykkyyksistä jää vajaaksi.

Meidän ei siis pidä jäädä kuuntelemaan huutoa, joksi julkinen keskustelu on päässyt luisumaan. Hyviä käytäntöjä dialogin hyödyntämisestä on jo olemassa ja osaamista pitää kasvattaa. On liian laiskaa vain voivotella yhteiskunnan kärjistynttä keskusteluilmapiiriä. Tähän tarvitaan meitä kaikkia – kuntia, ministeriöitä, eduskuntaa, yrityksiä, järjestöjä, aktivisteja, kouluja ja sinua.

Parempi huomina rakennetaan yhdessä tämän päivän teoilla ja keskusteluilla. Dialogitaitojen kehittämiseen kirjoituskykyyn verrattavaksi kansalaistaidoksi kannattaa nähdä vaivaa ja tämä työ pitää aloittaa nyt.

Lähteet

Alhanen, K. 2016. Dialogi Demokratiassa. Gaudeamus.

Ajatuspaja e2. 2016. [Provokaatioita ja vastakkainasetteluja – kuka innostuu, kuka vetäytyy?](#) e2 raportteja 2016.

Kiiski Kataja, E. 2017. [Demokratian vaikeuksista kohti tulevaisuuden osallisuutta](#). Sitran verkkojulkaisu.

Rask, M., Raisio, H. ja Jäske, M. 2017. [Deliberatiiviset kansalaisfoorumit – kohti uusia avauksia Suomessa](#).

Algoritmit eivät tunne armoa – Facebookin kiiltokuvamaailma ja Googlen paljastukset

Olav S. Melin

Digitalisaatio tuo mukanaan paljon hyvää – ei yksinomaan teknologiselta kannalta, vaan myös demokratian näkökulmasta. Toisaalta digitalisaatio vaikuttaa meihin myös tavalla, johon ei ole riittävästi kiinnitetty huomiota. Jatkuva tavoitettavuus, aktiivisuus sosiaalisessa mediassa ja sopeutuminen twitterlogiikan nopean ja ytimekkään kommentoinnin vaatimukseen on kuluttavaa. Puhumattakaan siitä, miten elekielen puute ja toisen ihmisen fyysisen läsnäolon kaipuu meihin vaikuttaa. Myös politiikka on omaksunut digitaalisen maailman ja hyväksynyt sen ehdot. Voiko olla niin, että kykenemättömyys kuunnella toista ihmistä on vaikuttanut politiikan ja demokratian nauttimaan luottamukseen?

Tekeekö digitalisaatio meistä fiksumpia?

Tekeekö digitaalinen tekniikka meidät pätevämmiksi, vai kannustaako se meitä antamaan luottamuksemme liian kevyin perustein? Tämän kysymyksen esitti kirjailija Rachel Botsman Helsingissä lokakuussa pidetyssä Nordic Business Forumissa. Kysymys oli retorinen, luennoihan Botsman päivätyökseen digitaalisesta tekniikasta Oxfordin yliopistossa.

Digitaalisessa maailmassa luottamusta ei rakenneta samalla tavalla kuin perinteisessä yhteiskunnassa. Siihen ei edellytetä instituutioita eikä hierarkiaa, vaan luottamus rakennetaan ja jaetaan digitaalisissa verkostoissa. Digitaalinen verkostomonopoli on luonut jakelukanavia, joilla on valtava vaikutus meidän elämäämme.

”Luotamme järjestelmiin, jotka eivät toimi digitaalisessa ajassa. Meidän on mietittävä, miten me toimimme digitaalisina kuluttajina. Yhdellä klikkauksella tai sormen hipaisulla luovutamme luottamuksemme algoritmien armoille”, sanoi Botsman.

Algoritmit muokkaavat käyttäytymistämme. Digitaaliset työkalut yhdistävät kysynnän ja tarjonnan, luovat verkostoja kriittisestä massasta ja synnyttävät näin uusia markkinoita. Jokaista ostotapahtumaa seurataan ja arvioidaan, ja tietoja hyödynnetään käyttäjien luottamuksen rakentamiseen.

Facebookin kasvoton keskustelu

Toinen paradoksaalinen näkökulma on luottamuksen merkitys digitalisointiin.

Nykypäivänä kommunikoimme enemmän kuin koskaan, vaikka ihmisinä kohtaamme yhä harvemmin. Facebook on media, joka on antanut maailmalle kasvottoman keskustelun. Niin hyvässä kuin pahassa. Hyviin puoliin laskettakoon se, että modernin ajan hautapaikka on digitaalinen. Facebookin muistosivut voivat auttaa meitä surutyössä läheisen kuoleman jälkeen. Facebook voi toimia eräänlaisena modernina surunauhana. Läheisen poismenosta on helppo kertoa. Ystävät ja tuttavat voivat vastata symbolilla, kuten sydämellä, tai kirjoittamalla muutaman rivin.

Annamme Facebookissa kaunistellun kuvan itsestämme ja ystävistämme.

Annamme Facebookissa kaunistellun kuvan itsestämme ja ystävistämme, mutta olemme sitäkin rehellisempiä Googlen käytössä. Data-analyttikko ja kolumnisti Seth Steven-Davidowitz sanoo, että pienestä hakuruudusta näytöllä on tullut modernin ajan rippituoli.

Google paljastaa meidät

Esittelemme sosiaalisessa mediassa ulkokuortamme. Googlessa paljastamme sisäisen minämme. Tämä on sanoma Stephens-Davidowitzin kiehtovassa kirjassa *Everybody lies: Big data, new data, and what the Internet can tell us about who we really are*. Käänneltyään ja väänneltyään vuosien ajan valtavia datamääriä, jotka Google, Facebook ja muut verkkopalvelut keräävät käyttäjistään, Stephens-Davidowitz on päätenyt kirjan otsikon mukaiseen johtopäätöksen: kaikki valehtelevat.

Ihmiset valehtelevat siitä, kuinka paljon he juovat, kuinka usein he kuntoilevat, mitä kirjoja he lukevat, kuinka usein he harrastavat seksiä ja ketä he äänestävät. He valehtelevat ystävilleen, lapsilleen, vanhemmilleen, lääkärilleen, esimiehelleen, elämäkumppanilleen ja itselleen. Ainoa, jolle salaisuudet paljastetaan, on Google. Pienestä suorakulmion muotoisesta hakuruudusta on tullut modernin ajan rippituoli, anonyymi paikka, jossa teemme tunnustuksia, haemme hämärille vieteillemme täyttymystä ja pyrimme tyydyttämään salaiset mielihalumme.

Perinteisiin mittausmenetelmiin verrattuna Internetin valtavilla datamäärillä on neljä ainutlaatuista vahvuutta, Stephens-Davidowitz sanoo. Niiden avulla

saadaan käyttöön uudentyypistä dataa, kuten googlaukset ja pornohaut. Tällainen data on lisäksi totuudenmukaista. Se kertoo sen, mitä ihmiset ajattelevat ja tekevät todellisuudessa, eikä sitä, mitä he vain sanovat ajattelevansa ja tekevänsä. Tällaisen datan avulla tutkijat voivat tarkastella läheltä pieniä väestönosia rajatulla maantieteellisellä alueella. Lisäksi se mahdollistaa nopeat, yksinkertaiset ja edulliset kokeet.

Data avaa arvaamattomia mahdollisuuksia, vaikka sitä voidaan käyttää myös väärin tarkoituksiin ahnailla algoritmeilla. Suuria datamääriä voidaan siten käyttää niin hyviin kuin huonoihin tarkoituksiin. Datan kerääminen maailman ongelmista on ensimmäinen askel kohti niiden ratkaisemista, Seth Stephens-Davidowitz toteaa.

Tai kuten Rachel Botsman asian ilmaisee: ”Digitaalisia työkaluja tulisi käyttää apuna laadullisesti parempien päätösten tekemisessä”.

Kaikki uusi ja mullistava on saanut meidät lumoihinsa niin, että digitalisaation huonot puolet ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

Mihin katosi hyvä keskustelu?

Mitä tapahtuu ihmisten välillä, kun katseemme eivät kohtaa? Miten meidän suhteemme muuttuvat? Mitä meille tapahtuu, kun meillä on useita eri identiteettejä verkossa? Keitä me olemme ihmisinä, verkon ulkopuolella?

”Mihin katosi hyvä keskustelukulttuuri?”, kysyi piispa Irja Askola vastikään osuvasti jäähyväishaastattelussaan ennen eläkkeelle siirtymistä.

Tai kuten Rachel Botsman asian ilmaisi: digitaalisia työkaluja tulisi käyttää parempien päätösten aikaansaamiseksi.

Luottamus vaati kitkaa, hitautta ja harkintaa. Ja sen lähtökohtana on oltava ihmisten kohtaaminen kasvokkain.

Mihin hyvä keskustelu on kadonnut? Kysymyksellä on poliittinen ulottuvuus, joka liittyy poliittiseen keskusteluun. Hitautta on arvokas asia elävässä demokratiassa, mutta sen on vaikea saada elintilaa välitöntä reagointia edellyttävässä digitaalisessa maailmassa.

Poliitikkojen blogikirjoitukset, twiitit ja Facebook-sivut ovat myönteinen asia, jolla on kuitenkin myös kääntöpuolensa. Ilmiö johtaa siihen, että nopeita päätöksiä arvostetaan hitaita enemmän julkisessa retoriikassa ja että asian yksipuolinen tarkastelu saa enemmän huomiota kuin asian tarkastelu monesta eri näkökulmasta. Poliittisen keskustelun sijasta esitetään poliittisia yksinpuheluja käyttämällä verkkopalveluja megafonina. Demokraattiseksi liikkeeksi usein

kutsuttu digitaalinen vallankumous voidaan sen vuoksi nähdä myös päinvas-
taisena ilmiönä.

Voidaan liioittelematta todeta, ettei Suomessa ole käyty hyvää poliittista keskus-
telua viime vuosina. Keskustelu näyttää pikemmin kärjistyneen eikä kohtaamisia
ja vuoropuhelua voi juuri havaita tapahtuneen.

Politiikkaa digitalisaation ehdoilla

Täydellinen läpinäkyvyys pakottaa jatkuvaan poliittiseen viestintään, joka tekee
hitaan suunnittelun pitkällä aikavälillä mahdottomaksi. Poliittisen keskustelun
digitalisoituminen on aiheuttanut ”läsnäolopakon”, jonka seurauksena politiikka
on muuttunut hengästyttävän nopeaksi ja lyhytnäköiseksi, sanoo eteläkorealai-
nen kulttuuriteoreetikko Byung-Chul.

Politiikka on yksinkertaisesti kääntynyt digitaalisen maailman puoleen ja hyväk-
synyt sen ehdot.

Voiko olla niin, että kyvyttömyys kuunnella ja pohtia on heikentänyt yleisesti
uskoa politiikan ja demokratian voimaan? Jos asia on näin, myös luottamus
politiikkaan on kärsinyt.

Osaamisen merkitystä painotetaan

Jos näin on, tiedon ja osaamisen kaltaiset käsitteet asettuvat uuteen valoon.
Niitä käytetään synonyymeina toisilleen, mutta digitaalisessa maailmassa niiden
välinen ero kuitenkin korostuu. Tieto on verkossa saatavilla esimerkiksi Googlen
avulla, kun taas osaaminen on hankittava ottamalla selvää tekstin takana ole-
vista asioista. Tiedoilla ei ole lähettäjä, vaan asia näyttää puhuvan itse omasta
puolestaan. Osaaminen koostuu toisiinsa liittyvistä, tosinaan ristiriitaisista argu-
menteista, jotka herättävät kysymyksiä. Kuka on sanonut
näin, missä tarkoituksessa ja minkälaisissa olosuhteissa?

*Mitä tapahtuu,
kun kaikki osaaminen
muuttuu tiedoksi?
Kun ei enää tiedetä,
miksi jotakin tapahtuu?*

Mitä tapahtuu, kun kaikki osaaminen muuttuu tiedoksi?
Kun ei enää tiedetä, miksi jotakin tapahtuu?

Kun osaaminen ja sivistys katoavat, myös suhteelli-
suudentaju katoaa. Jos digitalisaatio saa tällaisia ilme-
nismuotoja politiikassa, meillä kaikilla on syytä
pohdiskeluun.

Keskustelukuplia ja kaikukammioita: missä on demokratian dialogi verkossa?

Salla-Maaria Laaksonen

Yhteiskunnallisen keskustelun kuplautuminen on ollut vahvasti huolenaiheena julkisessa keskustelussa – ainakin omassa kuplassani. Huoli kytkeytyy erityisesti sosiaaliseen mediaan ja sen muodostamiin keskusteluyhteisöihin. Onko teknologia, jonka piti mahdollistaa kaikkien kansalaisten osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun, sittenkin sulkenut meidät kaikukammioihin huutelemaan samanmielisten kanssa?

Teknologian näkökulmasta kuplakesustelun avasi kirjailija-aktivisti Eli Pariser (2011) kirjallaan *Filter Bubbles*, jossa hän osoitti, kuinka eri puolueita kannattavat yhdysvaltalaiset käyttäjät saavat hakukoneesta samalla hakusanalla aivan erilaisia hakutuloksia. Taustalla on Googlen logiikka: hakukone suodattaa tuloksia aiemman käyttäytymisen perusteella ja koettaa tarjota käyttäjälle niitä sisältöä, joista hän on todennäköisimmin kiinnostunut.

Samaa ilmiötä on sittemmin kauhisteltu muun muassa Facebookin kohdalla. Yleisradion toimittaja rakensi kesällä 2016 tarkoituksella muukalaisvihamielisen feikkiprofiilin Facebookiin, ja osoitti, miten muutamassa kuukaudessa uutisvirta sulkeutui vihakuplaan. Uutisvirta ei harjoita journalistista harkintaa, vaan painottaa sosiaalisuutta: virrassa näkyy todennäköisimmin sisältöjä, joista käyttäjän kontaktit ovat tykänneet, tai joita he ovat jakaneet tai kommentoineet.

Keskustelukuplien taustalla vaikuttaa myös tunne. Tunnepitoisemmat, tarinallisemmat jutut ovat sellaisia, joihin lukijat kiinnittyvät ja koukuttuvat, joita klikataan ja jaetaan. Siksi palveluiden algoritmit ovat erityisen herkkiä tällaiselle koukuttavalle tunnesisällölle. Tunteikasta sisältöä on helpompi tuottaa pakolaispolitiikasta kuin sote-uudistuksesta. Tunteet myös tarttuvat sosiaalisen median päivityksen kautta: Facebookin oman tutkimusyksikön satojen tuhansien henkilöiden kokeessa osoitettiin, että jos käyttäjälle näytetään enemmän positiivista sisältöä, hän kirjoittaa positiivisempia päivityksiä ja päinvastoin.

Teknologia ja psykologia vievät meitä kupliin

Kuplautuminen perustuu teknologiajättien bisneslogiikkaan, jossa pyrkimyksenä on maksimoida käyttäjän palveluissa viettämä aika. Esimerkiksi Facebookissa on tuhansia eri attribuutteja määrittämässä sitä, mitä järjestelmä uutisvirtaamme laittaa – eikä valtaosa käyttäjistä edes tiedosta tätä. Sen sijaan käyttäjät kehittävät luovasti erilaisia sosiaalisia perusteluja sille, miksi eivät näe tiettyjä sisältöjä.

Kuplissa ei kuitenkaan ole kysymys ainoastaan teknologiasta. Sosiaalipsykologinen tutkimus on pitkään tarkastellut sosiaalisen identiteetin muodostumista ja ryhmien merkitystä ihmisen elämässä. Kokeet ovat osoittaneet, että ryhmässä mielipiteet pikku hiljaa alkavat muistuttaa ryhmän muiden jäsenten näkemyksiä, ja ryhmä alkaa suosia omaa ryhmäänsä toisten ryhmien kustannuksella. Ryhmäefektin vuoksi on myös vaikeaa julkisesti lausua eriävää mielipidettä.

Lisäksi meillä on vahva taipumus tykästyä sellaisiin ärsykkeisiin, joille altistumme toistuvasti. Kun luemme samaa sisältöä tai mielipidettä uudelleen ja uudelleen, se alkaa tuntua normaalilta ja hyväksyttävältä. Tämä on psykologinen ilmiö, jota kutsutaan altistumisefektiiksi ja vahvistusvinoumaksi (*mere-exposure effect / confirmation bias*). Näiden vinoumien vuoksi suosimme niitä näkökulmia ja aiheita, joita oma uutisvirtamme meille enimmäkseen tarjoaa.

Kuplautuminen on siis luonnollista, mutta on selvää, että viestintäteknologialla on tätä ihmiselle luonnollista toimintaa tukevia ominaisuuksia. Sosiaalisen median palvelut mahdollistavat sen, että samalla tavalla ajattelevat ihmiset voivat päätyä omiin kaikukammioihinsa jakamaan virheellisiä väitteitä keskenään myös omaa lähituttavien piiriä laajemmalle. Olemme tutkimusprojektissamme analysoineet maahanmuuttoa koskevien vastakkaisten ryhmien sisäisiä keskusteluja, ja ryhmässä vallitsevien maailmankuvien yksipuolisuus on pelottavaa seurattavaa.

Kuplasta ulos pääseminen voi olla käytännössä työlästä. Informaatiotulvan keskellä on teoriassa mahdollista etsiä kattavasti eri mielipiteitä, vertailla niitä ja muodostaa oma näkemys valikoidusti niiden perusteella. Käytännössä ihmiset eivät kuitenkaan toimi näin, vaan tyytyvät ensimmäisiin tuloksiin, joita teknologia heille tarjoaa. Huolestuttavaa on myös se, että teknologia nähdään puolueettomana toimijana. Kyselyissä luottamus hakukoneiden puolueettomuuteen on varsin korkeaa ja ohittaa kirkkaasti perinteisen median.

Algoritmit eivät synny tyhjästä

Uhkakuvista huolimatta yletön kuplilla ja kuplautumisella pelottelu on vaarallista. Siihen liittyy riski, että kaikki verkossa käytävä keskustelu latistetaan kuplissa tapahtuvaksi arvottomaksi huuteluksi, joihin teknologia meidät ajaa. Todellisuudessa verkkokeskusteluissa käydään myös paljon asiallista poliittista keskustelua, pohditaan arjen kansalaisuutta ja nostetaan esille niitä asioita, jotka kansalaisia huolettavat. Kuplat tai algoritmit eivät tee niistä vähemmän todelli-

sia tai merkittäviä. Teknologia ei ole irrallinen yhteiskunnasta eikä mullista sitä kertaheitolla, vaikka sellaisia tarinoita halutaan usein kertoa ja näin ollen säilyttää osa vastuusta tuntemattomalle teknologialle.

Algoritmeilla ja teknologialla pelottelun sijaan meidän tulisi paremmin ymmärtää niiden hybridi luonne.

Algoritmeilla ja teknologialla pelottelun sijaan meidän tulisi paremmin ymmärtää niiden hybridi luonne: algoritmit ovat tasan yhtä hyviä kuin mekin. Ihmisten toimintatavat, vinoumat ja virhekäsitykset siirtyvät algoritmeihin joko ohjelmoinnin tai koneoppimisen kautta. Hakukone ja uutisvirrat suoltavat sisältöä, josta ne arvelevat etsijän pitävän aiemman verkkokäyttäytymisensä perusteella. Teknologia tuottaa kaikukammioita, koska ihmiset ovat sosiaalisessa toiminnassaan tyypillisesti mieluiten oman viiteryhmänsä kanssa. Työnhakualgoritmi syrjii tummaihoisia, koska se oppii käyttäytymismallin aiemmasta aineistosta. Tekoälybotti joudutaan ottamaan pois linjoilta, koska se oppii päivässä rasistiseksi vihapuhujaksi muita Twitter-käyttäjiä seuraamalla.

Kupla- ja algoritmikauhistelun sijasta tarvitsemme algoritmilukutaitoa; parempaa ymmärrystä siitä, miten julkisuus rakentuu sosiaalis-teknologisen järjestelmänä, ja miten voimme itse siihen vaikuttaa. Kriittisyys sisältöä ja lähteitä kohtaan on yhä tärkeää. Käyttäjän tulisi ymmärtää, että hakukonekaan ei ole puolueeton, ja että tieto kannattaa aina varmistaa monesta eri lähteestä. Omia ennakkoluulojaan voi haastaa etsiytyvä välillä tarkoituksella toisen sosiaalisen ryhmän keskusteluihin. Siihen teknologia tarjoaa parempia mahdollisuuksia kuin paperimedia.

Kuva: Suvi-Tuuli Kankaanpää

3. Mikä ratkaisuksi demokratian haasteisiin?

Valtioneuvosto osallistuvaa demokratiaa edistämässä

Liisa Männistö & Niklas Wilhelmsson

Demokratia on murroksessa. Perinteisten osallistumistapojen rinnalla kehittyvät jatkuvasti uusia, epävirallisia ja verkostomaisia kansalaistoiminnan muotoja. Tietoyhteiskunnan kehitys tarjoaa myös uusia osallistumiskanavia ja antaa välineitä osallistumismahdollisuuksien laajentamiseen. Suoran demokratian vahvistaminen edustuksellisen demokratian rinnalla avaa uusia osallistumismahdollisuuksia esimerkiksi kunnallisessa päätöksenteossa. Osallistumismahdollisuuksien monipuolistuminen voi parhaimmillaan tuoda demokratiaan uutta elinvoimaa.

Valtioneuvoston demokratiapolitiikka

Perustuslaissa säädetään julkiselle vallalle velvoite edistää aktiivisesti kansalaisten yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia. Perustuslaki asettaa julkiselle vallalle laajan vastuun perusoikeuksien edistämisessä. Kun eri väestöryhmien väliset erot poliittiseen järjestelmään kiinnittymisessä ja poliittisessa osallistumisessa kuten äänestämässä ovat viime vuosikymmeninä selvästi kasvaneet, myös valtion demokratiapolitiikan haasteet perustuslain täytäntöönpanossa ovat lisääntyneet.

Valtioneuvosto pyrkii demokratiapolitiikallaan vastaamaan demokratian uusiin haasteisiin. Demokratiapolitiikan tavoitteena on se, että yhteiskunnallinen päätöksenteko perustuu kansalaisten laajaan osallistumiseen ja että osallistuminen on yhdenvertaista. Keskeistä on kehittää kansalaisille uusia osallistumisen ja vaikuttamisen keinoja. Samalla pyrkimyksenä on lisätä hallinnon avoimuutta ja vuorovaikutusta sidosryhmien ja kansalaisten kanssa, sekä parantaa edustuksellisen demokratian toimivuutta.

Valtioneuvosto pyrkii edistämään demokratian ja perusoikeuksien toteutumista muun muassa kehittämällä lainsäädäntöä sekä laatimalla erityyppisiä suosituksia ja linjauksia viranomaisille. Oikeudellisen sääntelyn ohella ja paikoin sitä tärkeämpänä edellytyksenä demokratian kehittämiseksi voidaan pitää käytännön

toimenpiteitä ja suhtautumista osallistumisen ja vaikuttamisen edistämiseen. Ministeriöt voivat vaikuttaa demokratian toimintaedellytyksiin myös resurssiohjauksella.

Osallisuuden edistäminen on ollut näkyvästi esillä runsaan kymmenen viime vuoden ajan sekä Suomessa että kansainvälisesti. Moderni hallinto tekee yhteistyötä ja toimii yhdessä kansalaisten kanssa. Suomessa avoimen hallinnon ja osallistumisen vahvistaminen aloitettiin 1990-luvun puolivälissä yksittäisillä hankkeilla. 2000-luvun alussa edistämistyö liittyi laajaan keskushallinnon uudistukseen, ja hallituskaudella 2003–2007 siitä tuli tärkeä poikkihallinnollinen toimintatapa kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman koordinoimana. Viime hallituskausilla on tehty periaatepäätös demokratian edistämisestä Suomessa (2010³) ja demokradiapoliittinen selonteko (2014⁴).

Kuluvalla hallituskaudella on demokradiapoliittisen selonteon pohjalta valmistelu demokradiapoliittinen toimintaohjelma. Vuosiksi 2017–2019 laaditussa demokradiapoliittisessa toimintaohjelmassa⁵ seurataan selonteossa linjattujen toimenpiteiden toteutumista. Ohjelmassa myös asetetaan Suomen demokradiapolitiikan painopisteet, konkreettiset tavoitteet ja toimenpiteet tälle hallituskaudelle. Lisäksi toimintaohjelmassa tarkastellaan eri viranomaisten roolia kansalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien turvaamisessa. Demokradiapoliittisen toimintaohjelman keskeisiä painopistealueita ovat yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet ja uudet osallistumisen tavat, sekä yhteiskunnallinen toimintaympäristö ja keskusteluilmapiiiri. Toimintaohjelma sisältää lähes 40 hanketta, jotka toteutetaan yhteistyössä eri ministeriöiden sekä muiden julkishallinnon ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kesken.

Yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia ja uusia osallistumisen tapoja

Suomessa on viime vuosina kehitetty muun muassa vaaliosallistumisen edellytyksiä kehittämällä vaalisykliä ja lisäämällä vaalitiedostusta. Parhailaan on vireillä lakiesitys kirjeäänestyksen mahdollistamiseksi ulkomailla oleville suomalaisille, maakuntavaalit sekä nettiäänestyspalvelus.

Valtioneuvosto on myös pyrkinyt lisäämään suoran osallistumisen muotoja muun muassa kansalais- ja kuntalaisaloitejärjestelmällä. Oikeusministeriön kehittämät verkkopalvelut kansalaisaloite.fi ja kuntalaisaloite.fi on otettu hyvin vastaan, ja ne ovat osoittaneet tarpeellisuutensa. Aloitepalvelut ovat lisänneet aktiivista yhteiskunnallista keskustelua sekä parantaneet ihmisten mahdollisuuksia

³ [Periaatepäätös demokratian edistämisestä Suomessa](#). Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 17/2010.

⁴ Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen. Valtioneuvoston demokradiapoliittinen selonteko 2014.

⁵ Demokradiapoliittinen toimintaohjelma. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 7/2017.

aloitteen laatimiseen. Maakuntien perustamisen yhteydessä verkkopalvelua on tarkoitus laajentaa maakunnan asukkaiden aloitteiden tekoon.

Kuntalain uudistuksella on pyritty vahvistamaan kuntalaisten osallisuutta ja kunnallista demokratiaa uusissa rakenteissa ja muuttuvassa toimintaympäristössä. Maakuntalakiä koskevassa lainvalmistelussa on pyritty turvaamaan asukkaiden muut oikeudet osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon maakunnan tasolla.

Hallinnon avoimuutta ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä on myös pyritty parantamaan erilaisin toimenpitein. Avointa hallintoa ja kuulemista tukevat hankkeet edistävät hallitusohjelman tavoitetta vahvistaa tietoon perustuvaa päätöksentekoa ja hallinnon avoimuutta. Hankkeilla kehitetään muun muassa lainvalmistelun kuulemista ja vuorovaikutteista päätösten valmistelua eri ministeriöissä ja muissa julkisen palvelun organisaatioissa. Tavoitteena on edistää myös eri hallinnonalojen yhteistyötä säädösvalmistelussa. Kuulemisessa hyödynnetään ja kehitetään esimerkiksi digitaalisia osallistumiskanavia ja sähköisiä palveluita, kuten otakantaa.fi ja lausuntopalvelu.fi sekä valtioneuvoston uutta

Erityisenä tavoitteena on, että eri väestöryhmien ääni saadaan entistä paremmin kuuluviin lainvalmistelun eri vaiheissa.

hankeikkunaa. Oikeusministeriön koordinoima hankeklippa-toiminta tukee säädösvalmistelijoita lainvalmistelun kuulemiseen liittyvissä kysymyksissä ja eri sidosryhmien kanssa tehtävässä yhteistyössä. Erityisenä tavoitteena on, että eri väestöryhmien ääni saadaan entistä paremmin kuuluviin lainvalmistelun eri vaiheissa. Suomi on myös liittynyt osaksi kansainvälistä Avoimen hallinnon kumppanuusohjelmaa⁶, jonka tavoitteena on läpinäkyvämmän, tuloksellisemman ja vastuullisemman hallinnon edistäminen.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ovat demokratian toimivuuden kannalta tärkeässä asemassa. Uusissa perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelman perusteissa sekä ammatillisen tutkintojen perusteissa pyritään monin tavoin edistämään demokratiakasvatuksen toteutumista kaikilla kouluasteilla. Lisäksi uusi kuntalaki ja nuorisolaki takaavat nuorille aiempaa paremmat osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet.

Toimiva demokratia edellyttää luottamusta

Suomi 100 -juhlavuoden yhtenä tavoitteena on tuoda esiin dialogin tarvetta toimivan demokratian perusedellytyksenä. Tästä näkökulmasta kiinnostavia ovat erityisesti ne toimenpiteet, joilla pyritään kehittämään avointa hallintoa

⁶ Open Government Partnership, <https://www.opengovpartnership.org/about/about-ogp>

ja säädösvalmistelun kuulemista, lisäämään vuorovaikutteista valmistelua, tai parantamaan yhteiskunnallista keskusteluilmapiiriä.

Yhteiskunnallinen toimintaympäristö ja keskusteluilmapiiri ovat keskeisiä demokratian toimivuuden kannalta. Yhteiskunnallinen keskusteluilmapiiri on viimeaikoina kiristynyt. Sen vuoksi on tärkeää lisätä osallistumista ja vuorovaikutusta, vahvistaa tietopohjaa ja kykyä asettua toisen asemaan. Suomi on yhä kiinteämmin osa kansainvälistä toimintaympäristöä. Demokratian vahvistaminen ja hyvän hallinnon edistäminen sisältyvät kansainvälisesti sovittuihin kestävän kehityksen tavoitteisiin⁷.

Julkisen vallan tehtävänä on turvata oikeusvaltion, demokratian ja ihmisoikeuksien toteutuminen sekä edistää luottamusta ja kansalaisten keskinäistä kunnioitusta. Demokratiapoliittisen toimintaohjelman hankkeilla pyritäänkin edistämään luottamukseen perustuvaa toimintaympäristöä ja hyvää keskusteluilmapiiriä. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi esimerkiksi kuntien nuorisotoimille ja opettajille on tarjolla koulutusta ja taloudellista tukea. Maahanmuuttajien kulttuurista osallisuutta edistetään esimerkiksi kirjastojen järjestämän toiminnan avulla. Kansainväliseen toimintaympäristöön liittyen seurataan demokratiaa koskevaa kehitysyhteistyötä.

Demokratiapoliittinen toimintaohjelma antaa tukevan selkänojan oikeusministeriön koordinoimalle Suomi 100 -juhlavuoden yhteistyöhankeelle, joka on pyrkinyt löytämään uusia tapoja rakentavalle yhteiskunnalliselle keskustelulle. Hankkeen slogan toimii hyvänä nyrkkisääntönä kaikessa vuorovaikutteisessa valmistelussa ja päätöksenteossa: *Puhutaan yhdessä Suomi paremmaksi! Kuuntele. Pohdi. Keskustele.*

⁷ Agenda 2030 ulkoministeriön verkkosivuilla <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=49313&contentlan=1&culture=fi-FI>

Diginatiivit ja demokratia

Kimmo Elo

Tämän päivän arkisessa kielenkäytössä *diginatiivi*-käsitteellä on oma, vakiintunut paikkansa. Käsitteen isänä pidetään Marc Prenskyä, joka jo vuonna 2001 käytti yhdessä esitelmässään diginatiivien (*digital natives*) käsitettä kuvatakseen digitaalisten kasvuympäristöjen – siis digitaalisen sosialisointin – oppimista ja ajattelua muuttavaa funktiota. Samaisessa esitelmässä Prensky käytti myös toista, vähemmälle huomiolle jäänyttä käsitettä: digisiirtolaiset (*digital immigrants*). Tällä Prensky viittasi niihin ihmisiin, jotka eivät ole kasvaneet digitaalisessa yhteiskunnassa, mutta ovat kuitenkin elämänsä aikana alkaneet – tai olleet pakotettuja – hyödyntämään uutta, digitaalista teknologiaa. Tämä ei Prenskyn mukaan kuitenkaan poista näiden kahden ryhmän välistä perustavanlaatuaista, ajatteluun ja kognitiivisiin taitoihin liittyvää ristiriitaa, joka kulminoituu koulutusjärjestelmässä. Lyhyesti sanottuna: Prenskyn mukaan diginatiivit oppivat ja toimivat eri tavalla kuin heitä ympäröivä, digisiirtolaisten rakentama ”järjestelmä” olettaa.

Kansalaistoiminta demokratian ytimessä myös digiaikana

Filosofi Hannah Arendtin ajatteluun nojautuen demokratian kulmakivi on *vita activa*, joka on sisäänleivottuna demokratian perustaksi mielletyn aktiivisen kansalaisen ihanteessa. Aktiivisten kansalaisten toiminnan kautta julkiseen tilaan välittyvät kansalaisten toiveet ja huolet, intressit ja pelot. Demokraattisen järjestelmän perustehtävä on varmistaa edellytykset sille, että yhteiskunnassa voidaan tehdä hyviä päätöksiä. Digitalisoituvan yhteiskunnan suuri paradoksi liittyykin siihen, että vaikka moderni kommunikaatioteknologia tarjoaa globaalin foorumin eri mielipiteille, Internetin anarkistinen perusluonne myös kadottaa ja kupluttaa keskustelua. Demokratian näkökulmasta myös digiyhteiskunta tarvitsee välittäjämekanismeja ja -rakenteita, joiden kautta virtuaalinen elämä voi kanavoitua arkipäivän teoiksi ja päätöksiksi. Verkossa on helppo antaa tukea monille hyvillä hankkeilla, kun samalla voi suggeroida itseään uskomaan, että joku muu vastaa hankkeen toteuttamisesta.

Demokratia on järjestelmänä kestänyt monet kriisit, ja uskon demokratian olevan myös digiaikana vähiten huono poliittinen järjestelmä. Demokratian ytimessä on kuitenkin kansalaisten konkreettinen toiminta yhteiskunnan piirissä. Tämän ymmärryksen vahvistamisen tulee olla koulujen demokratiakasvatuksen tavoite myös digiaikana. Konkreettiset esimerkit ovat tässä parhaita. Oman asuinalueen viihtyvyyden parantamista voi ”peukuttaa” netissä, mutta jos kukaan ei tartu haravaan ja harjaan, roskat eivät katoa minnekään.

Demokratiakasvatuksella kriittisen ajattelun taitajaksi

Vuonna 2014 Opetushallitus hyväksyi uudet opetussuunnitelman perusteet, jotka otetaan porrastetusti käyttöön suomalaisessa perusopetuksessa vuosina 2016–2019. Prenskey olisi varmasti iloinen perusteita lukiessaan, onhan digitaalisyys sisällytetty niihin sekä kasvuympäristönä, opetusteknologisena välineenä että didaktisena ja pedagogisena konseptina. Kunnianhimoisena tavoitteena näyttää olevan paitsi tuo hallituksen kuuluisa, varsin teknisenä näyttäytyvä digiloikka, myös laajempi digitaalinen sosialisatio. Tämä laajempi sosialisatitavoite kytkeytyy opetussuunnitelman tavoitteisiin edistää hyvinvointia, demokratiaa ja aktiiviseksi kansalaiseksi kasvua ottamalla huomioon yhteiskunnan teknologisen kehityksen tuottamat muutokset.

Kouluissa annettavan demokratiakasvatuksen yhtenä keskeisenä tavoitteena on ollut kansalaistietojen ja -taitojen opettaminen. Tämä tavoite on täysin riippumaton yhteiskunnan digitalisoinnin asteesta. Rohkenen silti väittää, että yhteis-

kunnassa, jossa sosiaalinen vuorovaikutus individualisoituu, pirstaloituu ja fragmentoituu tietoverkkojen piirissä tapahtuvaksi, ja jossa informaatiota on tarjolla ehkä enemmän kuin koskaan aikaisemmin, kriittisen ajattelun opettelu tulee alkaa jo alakoulussa. Foucault’ilta periytyvä ajatus tiedon ja vallan yhteenkietoutumisesta ei ole virtuaaliyhteiskunnassa mitenkään *passé*, pikemminkin päinvastoin. ”Googelta kysyminen”, mutta etenkin rouva Googlen vastausten hyväksyminen ”tietona” antaa vallan niille, jotka verkkoon informaatiota tuottavat.

Kriittisen ajattelun opettelu tulee alkaa jo alakoulussa.

Perustietämyksen vahvistaminen ehkäisee kuplautumista

Monissa tutkimuksissa, myös omistani, ihmisten yhteiskunnallisen tietämyksen, kiinnostuksen ja osallistumishalukkuuden välillä on havaittu positiivinen korrelaatio. Kiinnostus tuottaa halua ottaa asioita selvää, mutta yleensä tietämyksen lisääntyminen tuottaa myös paremman kokonaiskuvan asioista. Tähän tulisi kuitenkin yhdistyä laajentuva kokemus omista vaikutusmahdollisuuksista. Jos lapsille ja nuorille välitetään kuvaa, että he ovat ”liian nuoria” osallistuakseen, heitä kasvatetaan osallistumattomuuteen. Jo alakoulussa voidaan ruokkia positiivista osallistamista ottamalla lapset mukaan heidän kognitiivisten kykyjensä ja kokemusmaailmansa kokosiin asioihin.

Erityisesti perustietämyksen vahvistamisella on keskeinen rooli, koska vain perustietämyksen kautta uusi informaatio voidaan merkityksellistää, kontekstualisoida, arvottaa ja tarvittaessa prosessoida uudeksi tiedoksi. Jos haluamme taistella digiyhteiskunnan ”kuplautumista” vastaan, peruskoulun tulee keskittyä perustietämyksen rakentamiseen jo pelkästään siksi, että peruskoulu on ainoita sosialisatiopaikkoja, jossa koko ikäluokka on tavoitettavissa, ja jossa voidaan tasoittaa ja korjata erilaisten sosiaalisten taustojen aiheuttamia eroja. Kuplia ei toki voida kokonaan ehkäistä digiyhteiskunnassa, jossa yksilöllä on ehkä paremmat mahdollisuudet kuin koskaan välttää kaikenlainen sivistävä tiedonvälitys. Kouluissa ei kuitenkaan tulisi kavahtaa positiivisen pakottamisen kulttuuria, jossa lapset ja nuoret haastetaan toimimaan demokratian pelisääntöjen mukaisesti. Joillekin sellainen toimintakulttuuri voi olla uusi – ja positiivinen – kokemus, josta voi versoa aktiivisen kansalaisuuden ensimmäinen hento varsi.

Netissä – ja myös laajemmin yhteiskunnassamme – kukoistavan yksilönvapauden rinnalla kouluissa pitääkin rakentaa käsitystä yksilöiden vastuusta demokratian vaalijoina ja yhteiskunnan jäseninä. Ehkäpä tätä voisi diginatiiveille valottaa vertaamalla demokratiaa tietokoneen tai kännykän käyttöjärjestelmän ja sovellusten välillä vallitsevaan suhteeseen. Digitalisaation myötä meille avautuu täysin uusia sovelluksia, käyttöliittymiä ja appeja, joiden kautta käyttökokemuksemme demokratiasta voi parantua. Ne kaikki ovat kuitenkin täysin hyödyttömiä, jos käyttöjärjestelmä – demokratia ja sen vaatimat rakenteet – on rikki, tai akku – aktiiviset kansalaiset – on tyhjä.

Demokratia ei ole kriisissä – se vain kaipaa päivitystä

Mikko Värttö, Raimo Muurinen & Lari Karreinen

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ja poliittisessa filosofiassa on korostettu viime vuosikymmeninä julkisen keskustelun ja julkisen harkinnan merkitystä. Julkisuus nähdään areenana, jonka kautta kansalaisten mielipide kanavoituu päätöksentekoon. Ideaalitulanteessa keskustelun julkisuus auttaa parantamaan päätöksenteon laatua ja tuo oikeutuksen tehdyille päätöksille. Tällaiseen julkiseen keskusteluun ja julkiseen harkintaan perustuvaa demokratiaa kutsutaan usein deliberatiiviseksi demokratiaksi. Toisaalta viime vuosina paljon keskustelua on herättänyt julkisen keskustelun niin kutsuttu kuplautuminen, jolla tarkoitetaan samanmielisten erkaantumisesta erilleen toista mieltä olevista. Poliittikan-tutkijoiden huolenaiheena on, välittääkö osiin pirstoutunut julkisuus kansalaisten mielipidettä enää ideaalin tavoin?

Kulmakivinä kuuntelu, ymmärrys ja kunnioittaminen

Kuplautuminen voidaan nähdä käänttöpuolen ilmauksena pienoisyleisöjen käsitteelle, jota deliberatiivisen demokratian teoreetikot käyttävät. Pienoisyleisö viittaa johonkin yhteen asiaan kiinnittyvään ryhmään tai otokseen asianosaisia kansalaisia. Varhaisimmat deliberatiivisen demokratian toimintamuodot ovat olleet erilaisia kansalaisfoorumeja, kuten kansalaisraateja, jotka esimerkiksi kaupunginosakohtaisesti pohtivat ja tapauksesta riippuen jopa päättävät itselleen läheisistä asioista.

Kansalaisfoorumit tuovat erilaiset ihmiset yhteen yhteisten asioiden pariin. Niiden kulmakivinä ovat kuuntelu, ymmärrys ja kunnioittaminen. Foorumien toimintaedellytyksistä huolehtivat fasilitaattorit, joiden tehtävänä on luoda osallistujille turvallinen tila omien näkökulmiensa esiintuomiseksi. Luomalla

toimivat edellytykset hyvälle vuorovaikutukselle ihmisten keskinäinen ymmärrys usein kasvaa ja todennäköisyydet ongelmien ratkaisemiseksi paranevat.

Väljemmin määriteltynä deliberatiivisen demokratian muotoja on käytössä jo huomattavasti. Esimerkiksi Tampereen kaupungilla on useita eri asioihin keskittyviä vakituisia foorumeita, joiden aiheita ovat lapsiin, nuoriin, maahanmuuttajiin, ikäihmisiin ja urheiluun liittyvät kysymykset. Kaupunginosiin pohjautuvat asukasosallistumisen eri toimintamuodot ovat laajalti käytössä monissa kaupungeissa. Monet kunnat ovat myös kokeilleet erilaisia yksittäisiin asioihin paneutuneita kuntalaisraateja.

Joukkoistamista päätöksentekoon

Kasvokkaisen keskustelun lisäksi verkkoon on avautunut monia uusia tapoja osallistua päätöksentekoon. Osallistumismahdollisuus on usein kaikille avoin ja tapauskohtaisesti osallistuminen voi olla täysin julkista. Kun osallistujalle on varattu jokin pieni tehtävä ja rajattu rooli, ja tavoitteena on saada määrällisesti paljon syötettä, voidaan puhua päätöksenteon joukkoistamisesta. Jos julkisuuden ja osallistujien keskinäisen vuorovaikutuksen kriteerit samalla täyttyvät, päätöksenteon joukkoistamisella voi olla samalla kertaa myös deliberatiivisen demokratian piirteitä.

Esimerkiksi oikeusministeriö on tarjonnut kansalaisille mahdollisuuksia osallistua asunto-osakeyhtiölain arviointiin ja ideointiin erityisellä joukkoistamisalustalla, joka tuki osallistujien keskinäisen keskustelun mahdollisuutta. Lainvalmistelijat saivatkin huomata, että toisilleen tuntemattomat osallistajat auttoivat toisiaan ongelmien ratkaisussa täysin vapaaehtoisesti. Vastaavan tyyppisiä menetelmiä on kokeiltu myös maastoliikennelain valmistelussa sekä tulevaisuusselonteon laatimisessa. Hyvin järjestetyt verkko-osallistumismahdollisuudet tavoittavat jo huomattavia määriä, sadoista tuhansiin kansalaisia. Erityisen myönteistä on se, että negatiiviset lieveilmiöt eivät ole ainakaan toistaiseksi juurikaan vaivanneet viranomaisten järjestämää verkko-osallistumista.

Hyvin järjestetyt verkko-osallistumismahdollisuudet tavoittavat jo huomattavia määriä kansalaisia.

Julkisen mielipiteen jatkuvaa kanavoitumista päätöksentekoon

Yksi tärkeimmistä uusista osallistumismuodoista on kansalaisaloiteinstituutio, jossa kansalaiset saavat määritellä omaehtoisesti osallistumisensa aiheen ja ajankohdan. Kansalaisaloitteessa yhdistyvät vallankäytön hierarkian madaltamista tukeva lainsäädäntö, teknisesti toimiva alusta, suurelle yleisölle riittävän yksinkertainen konsepti ja käyttöliittymä, sekä vielä toistaiseksi uskottava lupaus mahdollisuudesta päästä vaikuttamaan päätöksenteon agendaan.

Tulevaisuudessa myös erilaisten osallistumismuotojen yhdistäminen voi edustaa vaihtoehtoa nykyisille osallistumismahdollisuuksille. Tästä on myönteisiä kokemuksia esimerkiksi Oregonin osavaltiossa Yhdysvalloissa, jossa on käytössä deliberatiivinen kansalaisaloitteiden arviointijärjestelmä (*Citizens' Initiative Review, CIR*). Kansalaisaloitteiden arviointijärjestelmässä kansalaisaloitteet alistetaan eri väestöryhmiä edustavan kansalaisraadien arvioitaviksi. Kansalaisraati laatii aloitteesta lausuman, jossa esitetään raadin kannanotto aloitteeseen sekä keskeiset argumentit aloitteen puolesta ja sitä vastaan. Tämä antaa paremman mahdollisuuden muille kansalaisille arvioida aloitteen kannatettavuutta.

Joukkoistamisen, deliberaation ja kansanäänestyksen yhdistelmät voivat tarjota erilaisia tapoja osallistua ja vaikuttaa, jotka sopivat kunkin ryhmän tai kansalaisen yksilöllisiin tarpeisiin ja lähtökohtiin. Myös päätöksenteon kannalta keskeisten tietojärjestelmien tulisi tukea julkista keskustelua ja tarjota avoin väylä vuorovaikutukselle. Julkisuuden periaatteellinen merkitys keskustelun välittäjänä ja mielipiteen kokoajana päätöksenteon laadun ja oikeutuksen takeeksi ei ole menettänyt merkitystään. Sen sijaan, että yritettäisiin kovasti palauttaa vaali-osallistumisen mennyttä kunniaa, demokratian toimivuutta pitäisi keskittyä parantamaan kehittämällä menetelmiä joilla julkinen keskustelu ja mielipide kanavoituvat jatkuvasti päätöksentekoon – ei vain vaalien aikaan.

Dialogilla parempia päätöksiä

Kai Alhanen

Hyvien päätösten aikaansaaminen on viheliäisen vaikeaa. Vaikeudet lisääntyvät, kun ongelmat ovat monimutkaisia ja ihmisten näkökannat kaukana toisistaan. Työttömyys, ilmastonmuutos, maahanmuutto, terveyspalvelut, koulutus – aikamme suuria yhteiskunnallisia haasteita, joihin liittyy paljon erimielisyyksiä. Monien kansalaisten mielestä näissä asioissa on tehty huonoja päätöksiä, jos ylipäätään on jotain onnistuttu edes päättämään. Myös päätöksenteon tavat koetaan usein sekaviksi, hämäräperäisiksi ja epäoikeudenmukaisiksi. Tällainen asetelma nakertaa demokraattisen päätöksenteon uskottavuutta kansalaisten ajatuksissa. Samalla kasvaa houkutus turvautua epädemokraattisiin ratkaisukeinoihin.

Mikä avuksi? Miten parantaa demokraattista päätöksentekoa pirullisten ongelmien aikakaudella? Hyviä päätöksiä saadaan aikaan, kun ihmiset pystyvät luovalla tavalla yhdistämään tietonsa ja taitonsa monimutkaisten ongelmien ratkomi- seksi. Aivan yhtä tärkeää on ymmärtää, miten päätökset vaikuttavat eri ihmisryhmien elämään nyt ja pidemmällä aikavälillä. On myös huolehdittava siitä, että päätöksenteon toteutustavat vaikuttavat kansalaisista luotettavilta. Näihin kaikkiin seikkoihin (luovaan yhteistoimintaan, päätösten vaikutusten käsittämiseen ja kansalaisten luottamuksen turvaamiseen) tarvitaan taitavasti toteutettua dialogia.

”Ymmärrä jotta tulisit ymmärretyksi”

Ytimekkäästi sanottuna dialogin voi määritellä keskusteluksi, joka tähtää ihmisten ymmärryksen lisäämiseen. Kyseessä ei siis ole väittely, neuvottelu eikä konsensuksen hakeminen. Näitäkin toki tarvitaan demokratiassa, mutta dialogissa on kyse muusta. Siinä pyritään lisäämään ymmärrystä useasta seikasta: käsiteltävästä asiasta, toisista ihmisistä ja omasta itsestä.

Yhteiskuntamme monimutkaisten *asioiden* – kuten rakenteelliseen työttömyyden, energiaratkaisujen tai terveyspalveluiden järjestämisen – ymmärtämiseen

vaaditaan erilaisten näkökulmien yhdistämistä. Tarvitaan paikkoja, joissa päättäjät, viranomaiset, asiantuntijat ja tavalliset kansalaiset voivat kohdata toisensa ja tutkia ilmiöiden syitä ja seurauksia. Tarvitaan aikaa, jotta keskustelut voivat aidosti syventyä ja synnyttää uusia luovia ideoita. Tarvitaan taitoja viedä dialogia eteenpäin silloinkin, kun ymmärrys ajautuu umpikujaan ja jännitteet muuttuvat tukaliksi. Ilman oikeanlaisia paikkoja, riittävää aikaa ja tarvittavia taitoja dialogeista tulee pahimmillaan näytösluonteista nukketeatteria. Jos haluamme kunnollista dialogia, meidän on suhtauduttava vakavasti näihin reunaehtoihin.

Hyvien päätösten aikaansaaminen edellyttää myös, että ymmärrämme kunnolla *toisia* ihmisryhmiä ja yksilöitä, etenkin niitä ihmisiä, joiden elämänpiiri eroaa omastamme. Ihmisten kokemuksiin maailmasta vaikuttavat monet eri seikat,

kuten etninen tausta, sukupuoli, uskonto, ammatti, yhteiskuntaluokka ja varallisuuden määrä. Toisten ihmisten kokemusmaailmoin ei ole oikotietä. Dialogin avulla voimme kuitenkin alkaa käsittää, mikä on eri ihmisille tavoiteltavaa ja arvokasta, mutta myös, mikä on heidän kannaltaan uhkaavaa ja haitallista.

*Toisten ihmisten
kokemus-
maailmoin ei
ole oikotietä.*

Dialogiset keskustelut voivat myös lisätä ihmisten ymmärrystä omasta *itsestään*. Olemme usein epätietoisia monista omista tarpeistamme, uskomuksistamme, mielikuvistamme ja päätelmistämme. Tulemme tietoisemmiksi näistä seikoista, kun

voimme rauhassa kuunnella, miten toiset ihmiset kokevat maailman. Juuri toisten erilaiset tavat hahmottaa maailmaa auttavat meidät näkemään selvemmin itsemme. Tämä ei tapahdu itsestään, vaan meidän on antauduttava dialogiin koko persoonallamme riippumatta siitä, missä roolissa (päättäjänä, viranomaisena, asiantuntijana, tavallisena kansalaisena) keskusteluun osallistumme. Parhaimmillaan dialogi johtaa kaikkien siihen osallistuvien ihmisten yhteiseen oppimiseen. Silloin ainekset hyvien ja luovien päätösten aikaansaamiseksi alkavat olla kasassa.

Dialogi tukee päätöksentekoa – jos ne pidetään erillään!

Dialogin ja päätöksenteon suhteeseen liittyy paradoksilta vaikuttava periaate: jotta dialogi voisi toimia hyvin päätöksenteon tukena, ne on erotettava toisistaan selvästi. Päätöksenteko tuo aina mukanaan pyrkimyksiä vaikuttaa toisiin ja keskustelun lopputulokseen. Pahimmillaan tällaiset pyrkimykset tuhoavat ymmärrykseen tähtäävän dialogin. Dialogiset keskustelut on siis syytä erottaa huolellisesti varsinaisista päätöksentekotilanteista. Näin dialogit säilyvät ymmärryksen syventämisen foorumeina, ja päätöksenteko pysyy selkeänä.

Voidaankin väittää, että dialogissa on kyse pitkäjännitteisestä tehokkuudesta. Kannattaa panostaa hyviä päätöksiä synnyttävän maaperän muovaamiseen. Se maksaa itsensä takaisin – monin tavoin, monin verroin.

A close-up photograph of a person's hand holding a string of colorful triangular paper flags. The hand is wearing a multi-strand beaded bracelet with colorful beads. The flags are in various colors including yellow, red, green, blue, and black. The background is blurred, showing what appears to be a white wall and some indistinct shapes.

4. Juhlavuoden anti suomalaiselle demokratialle

Juhlavuoden anti suomalaiselle demokratialle – miten tästä eteenpäin?

Janne Kareinen, Anni Kurunsaari, Liisa Männistö, Suvi Savolainen, Pekka Timonen & Niklas Wilhelmsson

Suomi 100 -juhlavuoden aikana on käyty keskustelua demokratiasta, sen nykytilasta ja tulevaisuudesta. Finanssikriisin jälkeen puhe demokratian kriisistä on herättänyt runsaasti keskustelua sekä Suomessa että kansainvälisesti. Viimeisten vuosikymmenten aikana äänestysaktiivisuus ja puoluejäsenyyksien määrä on laskenut miltei kaikissa läntisissä demokratioissa, populististen liikkeiden kannatus on noussut ja vastakkainasettelu eri väestöryhmien välillä on kiristynyt. Samalla demokratian uudet muodot kuten kansalaisaloitteet, kansalaisraadit ja osallistuva budjetointi on nostettu esille uusina mahdollisuuksina demokratialle.

Mitä juhlavuoden aikana järjestetyt demokratiatapahtumat, keskustelut, puheenvuorot ja kirjoitukset antoivat meille, suomalaiselle demokratialle ja sen tulevaisuudelle?

Kuntademokratiaa ja kumppanuutta – sitä on suomalainen demokratia

Demokratian on kehityttävä, jotta meillä jatkossakin olisi toimiva, yhdenvertainen ja kilpailukykyinen yhteiskunta. Useissa juhlavuoden hankkeissa on luodattu suomalaisen demokratian tilaa sekä pyritty löytämään uusia osallistumisen ja vaikuttamisen tapoja. Suomen demokratialla on pitkät yhteiskunnalliset perinteet ja satavuotisjuhlavuonna meillä onkin ollut hyvä tilaisuus juhlistaa suomalaista demokratiaa ja samalla miettiä, minkälaisessa demokratiassa haluamme elää seuraavat sata vuotta.

Maaliskuussa järjestetyillä demokratiaviikoilla demokratiakeskustelu ja suomalaisen demokratian nykytila nostettiin näkyvästi agendalle. Demokratiaviikkojen aikana järjestettiin muun muassa kansalaisraateja sekä julkistettiin demokratiaan liittyviä kannanottoja ja tutkimuksia. Demokratiaviikot huipentuivat juhlaseminaariin, jossa jaettiin oikeusministeriön Demokratiapalkinto⁸ sekä valtiovarainministeriön Demokratiatunnustus⁹. Demokratiapalkinto myönnetään kansalais-

⁸ Lisätietoja Demokratiapalkinnosta oikeusministeriön verkkosivuilla <http://oikeusministerio.fi/seuranta-ja-edistaminen>

⁹ Lisätietoja Demokratiatunnustuksesta valtiovarainministeriön verkkosivuilla <http://vm.fi/hallinnon-avoimuus/avoin-hallinto/demokratiatunnustus-2017>

yhteiskuntaa edustavalle taholle tai toimijalle, joka on toiminnallaan edistänyt demokratian toimivuutta. Demokratiatunnus on puolestaan valtiovarainministeriön koordinoiman Avoin hallinto -hankkeen tunnustus hallinnon avoimuutta edistäneille julkisen hallinnon toimijoille tai organisaatioille. Neljättä kertaa jaetun Demokratiapalkinnon ja kolmatta kertaa jaetun Demokratiatunnuksen yhteisenä teemana vuonna 2017 oli kumppanuus.

Demokratiakeskustelu jatkui maaliskuussa Jyväskylässä. Jyväskylän yliopiston järjestämässä Suomi 100 -demokratiaseminaarissa yliopiston asiantuntijat toivat esiin nykytutkimuksen näkökulmia demokratiaan. Asiantuntijoiden puheenvuoroja seurasi kaikille avoin paneelikeskustelu. Eri tutkijoiden ja käytännön kehittäjien näkökulmia tuotiin esiin myös Tulevaisuuden kunta -teoksessa, joka julkaistiin maaliskuussa. Tampereen yliopiston, Suomen Kuntaliiton ja valtiovarainministeriön yhteistyönä syntyneessä kirjassa on mukana yli 50 tutkijaa ja käytännön kehittäjää, jotka teoksessa hahmottelevat tulevaisuuden kuntaa, mikä niiden merkitys on nyt, ja millaisiksi tulevaisuuden kunnat rakentuvat. Maamme satavuotisen historian aikana olemme kehittäneet demokratiaamme ja tehneet päätöksiä yhdessä, muun muassa kunnissa.

Kuntien toiminta, päätöksenteko ja kuntalaisten osallistuminen ovat keskeinen osa suomalaista demokratiaa.

Kuntien toiminta, päätöksenteko ja kuntalaisten osallistuminen ovat keskeinen osa suomalaista demokratiaa. Kuntateema oli juhla-vuonna hyvin ajankohtainen myös kevään kuntavaalien myötä. Valtiovarainministeriö nosti maalishuhtikuussa tulevaisuuden kunnan roolin muutosta esiin video- ja verkkotiedotekampanjassaan¹⁰: mitä kaikkea tulevaisuuden kunta on, miten sitä johdetaan, miten siellä osallistutaan ja vaikutetaan. Maaliskuussa järjestetyn valtakunnallisen Kaikkien vaalit -kampanjan vaalipaneeleissa keskusteltiin monikulttuurisen ja yhdenvertaisen osallistumisen teemoista sekä kaikille kuntalaisille yhteisistä ajankohtaisista asioista. Kampanja tuki kuntalaisten osallisuutta ja avointa yhteiskunnallista keskustelua.

Tämän päivän kokeilut luovat tulevaisuuden demokratiaa

Uusia tapoja yhteiskunnalliseen rakentavaan keskusteluun haettiin vuoden mittaan myös Sitran Erätauko-hankkeessa¹¹, jossa kehitetään uusi tapa rakentavan yhteiskunnallisen keskustelun käymiseksi ja käynnistämiseksi. Erätauko-konsepti valmistuu vuoden 2017 lopussa, jolloin sitä voivat käyttää eri toimijat, kuten koulut, järjestöt, kunnat, maakunnat tai yritykset. Hankkeen tavoitteena on lisäksi ollut edistää yhteiskunnallisen keskustelun kulttuuria ja kehittää siten samalla yhteiskuntaa ja demokratiaa. Erätauko-hankkeessa erilaisia väestöryhmiä kutsuttiin

¹⁰ Tulevaisuuden kuntaa koskevat artikkelit ja videot valtiovarainministeriön verkkosivuilla http://vm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/nyt-valitaan-tulevaisuuden-kunnan-paattajat; http://vm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tulevaisuuden-kuntaa-rakentamassa; http://vm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tulevaisuuden-kunnan-johtaminen-ja-talous; http://vm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/kuntalaisille-tulossa-uusia-osallistumis-ja-vaikuttamismahdollisuuksia

¹¹ Lisätietoja Erätauko-hankkeesta Sitran verkkosivuilla <https://www.sitra.fi/hankkeet/eratauko/>

tapahtumiin keskustelemaan yhteiskunnallista asioista. Erätauko-tapahtumat ovat lisäksi vahvistaneet ihmisten osallisuutta, luottamusta toisiinsa, ymmärrystä tulevaisuuden kehityssuunnista ja niiden kytkeytymisestä päätöksentekoon. Toukokuussa demokratian toteutumiseksi ja kansalaisten kuulemiselle etsittiin uusia muotoja, kun kansalaiset, päättäjät ja asiantuntijat kokoontuivat Tulevaisuuden valtiopäiville Porvoossa. Tulevaisuuden valtiopäivillä tehtiin historiaa: ensimmäistä kertaa Suomen hallitus kokoontui valtioneuvoston istuntoon ja hallituksen neuvotteluun avoimesti yleisön edessä. Raha-asiainvaliokunnan istunnon ja yleisistunnon jälkeen pidetyn hallituksen neuvottelun teemana oli suomalaisen demokratian kehittäminen. Tulevaisuuden valtiopäivillä valtioneuvoston toiminta tuotiin kansalaisten eteen ja kansalaisilla oli mahdollisuus tutustua uudella tavalla poliittisen järjestelmän toimintaan julkisen istunnon myötä. Osana Tulevaisuuden valtiopäiviä Sitra järjesti kaksipäiväisen *Demokratiahack*-tapahtuman, jossa monialaiset tiimit kehittivät ratkaisuja demokratian ja osallisuuden vahvistamiseksi¹².

Suomalaisen demokratian vahvuuksia ja tulevaisuuden haasteita sekä rakentavan keskusteluilmapiiirin tärkeyttä nostivat juhluvuoden aikana esiin myös *Demokratian kohtalo* -hanke¹³ ja *Suomi, sananvapauden kärkimaa – seuraavat 100 vuotta* -hanke¹⁴. *Demokratian kohtalo* -hankkeessa esseekokoelman, kansalaisfoorumien ja tv-dokumentin kautta hahmoteltiin demokratian nykytilaa tämän päivän Suomessa ja sitä, miten demokratia taataan kaikille kansalaisille myös tulevaisuudessa. Näkökulmia aiheeseen kerättiin laajan mielipidemittauksen ja kansalaisfoorumien avulla. *Suomi, sananvapauden kärkimaa – seuraavat 100 vuotta* -hankkeessa puolestaan ammattikorkeakoulu Haaga-Helia yhteistyössä suomalaisten ammattijournalistien kanssa toi journalismin ja huumorin keinoin esiin rakentavan keskusteluilmapiiirin merkitystä ja sananvapauden kunnioituksen tärkeyttä yhteiselle menestykselle.

Lokakuussa oikeusministeriö järjesti korkean tason kansainvälisen seminaarin, jonka aiheena oli Suomi eurooppalaisena oikeusvaltiona. Seminaarissa nostettiin esille oikeusvaltioperiaatteen sekä perus- ja ihmisoikeuksien keskeinen asema demokratian kannalta. Oikeusvaltioperiaatetta tarkasteltiin seminaarissa sekä kansallisesta että Euroopan unionin näkökulmasta.

Ajatushautomo Demos Helsinki järjesti marraskuussa kansainvälisen seminaarin demokratian tulevaisuudesta otsikolla ”Demokratian kriisi on peruttu?”. Tilaisuus oli suunnattu kansalaisille, aktivisteille, poliitikoille, tutkijoille ja virkamiehille. Tilaisuuden tarkoituksena oli koota yhteen kansallisia ja kansainvälisiä erimerkkejä siitä, miten uusilla innovaatioilla kuten kaupunkilaisraadeilla, osallis-

¹² Lisätietoja Demokratiahack-tapahtumasta Sitran verkkosivuilla <https://www.sitra.fi/uutiset/demokratiahack-tapahtuman-voittajaksi-nousi-jarjestotoiminnan-perustamista-helpottava-malli/>

¹³ Lisätietoja Demokratian kohtalo -hankkeesta Suomi 100 -verkkosivulla <http://suomifinland100.fi/project/demokratian-kohtalo/> ja ajatushautomo Magman verkkosivulla <http://magma.fi/post/2017/9/19/demokratin-ode-bjuder-pa-historisk-analys-och-pa-framtidsvisioner>

¹⁴ Lisätietoja Suomi, sananvapauden kärkimaa – seuraavat 100 vuotta -hankkeesta <http://suomifinland100.fi/project/suomi-sanavapauden-karkimaa-seuraavat-100-vuotta/>

tuvalle budjetoinnilla ja tekoälyllä voitaisiin vahvistaa demokratian toimivuutta, sekä miten näitä voitaisiin Suomessa laajemmin kokeilla ja viedä eteenpäin.

Puhutaan yhdessä Suomi paremmaksi!

Keskustelu suomalaisen demokratian tulevaisuudesta jatkui syksyllä oikeusministeriön koordinoimassa *Suomalaisen demokratian tulevaisuuskeskustelut* -hankkeessa¹⁵, jonka tarkoituksena oli korostaa dialogin tarvetta toimivan demokratian perusedellytyksenä sekä löytää uusia tapoja rakentavalle yhteiskunnalliselle keskustelulle. Hankkeen slogan oli *Puhutaan yhdessä Suomi paremmaksi! Kuuntele. Pohdi. Keskustele*. Päättävänä oli nostaa esille suomalaisen demokratian vahvuudet ja tulevaisuuden haasteet. Hanke koostui paikallisista demokratiatapahtumista, Tulevaisuuden kyselytunnista ja viestintäkampanjasta. Viestintäkampanjassa oikeusministeriön Suomi100-blogissa julkaistiin sarja puheenvuoroja demokratian tilasta, tulevaisuuden haasteista ja ratkaisuksista. Blogisarjan laajennetut puheenvuorot on koottu tähän käsillä olevaan julkaisuun. Viestintäkampanjassa tuotettiin myös nuorille suunnattu sosiaalisen median kampanja.

Paikalliset
demokratiatapahtumat
muodostivat
Suomi 100
-keskustelusarjan.

Eri puolilla Suomea järjestetyillä demokratiatapahtumilla¹⁶ pyrittiin kehittämään paikallista ja valtakunnallista päätöksentekoa entistä dialogisemmaksi osallistamalla ja kutsumalla kansalaisia sekä muita toimijoita keskustelemaan ajankohtaisista aiheista. Paikalliset demokratiatapahtumat muodostivat Suomi 100 -keskustelusarjan, jonka teemoina olivat yrittäjyys, kasvu ja edistys, nuorten osallisuus sekä saamen kieli ja kulttuuri. Keskusteluilla pyrittiin muun muassa tekemään valmistelu- ja päätöksentekoprosesseja läpinäkyvämmäksi.

Juhlavuoden demokratiakeskustelut, joihin vuoden aikana toteutetut erilaiset hankkeet, tapahtumat, julkaisut ja puheenvuorot toivat sisältöjä, huipentuivat Tulevaisuuden kyselytunti -tapahtumaan¹⁷.

Marraskuun lopussa eduskunnan Pikkuparlamentissa järjestetyillä Tulevaisuuden kyselytunnilla kansalaisilla oli mahdollisuus keskustella suoraan hallituksen ministereiden kanssa. Tapahtuman tarkoituksena oli toimia testialustana rakentavan yhteiskunnallisen keskustelun käymiseen ja tasavertaiseen kohtaamiseen kansalaisten ja päättäjien välillä. Kyselytunnin keskusteluteemat ja kysymykset nousivat paikallisista demokratiatapahtumista. Oikeusministeriön hankekumppaneita *Suomalaisen demokratian tulevaisuuskeskustelut* -hankkeessa olivat Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra, valtioneuvoston kanslia ja valtiovarainministeriö.

¹⁵ Lisätietoja Suomalaisen demokratian tulevaisuuskeskustelut -hankkeesta oikeusministeriön verkkosivuilla <http://oikeusministerio.fi/demokratian-tulevaisuuskeskustelut>

¹⁶ Lisätietoja paikallisista demokratiatapahtumista oikeusministeriön verkkosivuilla <http://oikeusministerio.fi/tapahtumat>

¹⁷ Lisätietoja Tulevaisuuden kyselytunnista oikeusministeriön verkkosivuilla <http://oikeusministerio.fi/tulevaisuuden-kyselytunti>

Mitä juhluudesta jäi käteen ja miten tästä eteenpäin?

Suomi on vakaa ja toimiva demokratia, joka sijoittuu kansainvälisissä vertailuissa maailman kärkidemokratioiden joukkoon. Kansanvaltaisuus ja osallistumisoi-keudet on vahvasti ankkuroitu perustuslakiimme ja muuhun lainsäädäntöömme. Suomalaisen demokratian vahvuuksia ovat muun muassa vahva kansalaisyhteis-kunta, korkea koulutuksen taso, hyvin toimiva hallinto, matala korruption taso ja vahva tasa-arvo. Meillä on myös pitkä perinne avoimuudessa ja yhteistyön kulttuurissa, mikä antaa hyvän perustan kehittää suomalaista demokratiaa vastaamaan tulevaisuuden haasteita.

Vaikka demokratiamme on vakaalla pohjalla, on meillä myös syitä huoleen. Äänestysaktiivisuus on suomessa laskenut nopeammin kuin läntisissä demokra-tioissa keskimäärin. Eriarvoistuminen, dialogin puute ja kuplautuminen nostavat päätään, ja luottamus on välillä koetuksella. Valtioneuvosto tekee töitä demo-kratian toimivuuden edistämiseksi ja vahvistamiseksi. Mutta mitä muuta pitäisi tehdä ja mitä opimme juhluvuoden demokratiahankkeista?

Sitra nosti keväällä Suomi 100 -demokratiaviikoilla esiin keinoja, joilla demo-kratian toimivuutta voitaisiin parantaa, ja joiden avulla päätöksentekoa voitai-siin tuoda lähemmäs kansalaisia.¹⁸ Keskeinen havainto oli, että politiikassa tulisi siirtyä kuulemisesta aitoon keskusteluun, jolloin sekä kansalaiset että poliitikot voisivat saada jalostuneempia näkemyksiä käsiteltävänä olevasta asiasta. Dialogin ja kohtaamisten avulla voitaisiin myös vahvistaa luottamusta sekä luoda yhteis-ymmärrystä taustaltaan tai arvoiltaan eroavien ryhmien välille. Samaan loppu-tulemaan päätyivät myös monet tämän julkaisun kirjoittajista sekä juhluvuoden aikana toteutetuista hankkeista.

Tätä kirjoitettaessa Suomessa on vireillä historiamme ehkä suurin hallinnollinen muutos, maakunta- ja sote-uudistus. Uudistuksen myötä suomalainen hallinto muodostuu kolmiportaiseksi ja samalla luodaan myös pohja maakunnalliselle demokratialle. Vastikään uudistettu kuntalaki ja kuntien uusi rooli antavat eväitä lähidemokratian vahvistamiselle. Tulevissa maakunnissa ja tulevaisuuden kun-nissa olisi tärkeää kyetä hyödyntämään tämän juhluvuoden oppeja dialogisten ja deliberatiivisten kansalaiskeskustelujen käytöstä päätöksenteon tukena. Myös valtionhallinnossa tulisi jatkaa kuulemisen ja vuorovaikutuksen kehittämistä osana säädösvalmisteluprosesseja.

Suomi toimii syksyllä 2018 Euroopan neuvoston ja vuonna 2019 Euroopan unio-nin puheenjohtajana. Puheenjohtajakaudet ovat oiva mahdollisuus pitää esillä demokratian kehittämisen ja edellytysten tärkeyttä niin kansallisesti kuin Euroop-pan tasolla. Ne ovat myös loistava tilaisuus nostaa aito ja vuorovaikutteinen dialogi demokratian keskiöön.

¹⁸ Sitran muistio ”Demokratian vaikeuksista kohti tulevaisuuden osallisuutta”
<https://www.sitra.fi/artikkelit/12-keinoa-demokratian-vahvistamiseksi/>

Kirjoittajat

Kai Alhanen, TT, FM, on tutkija, kouluttaja ja työnohjaaja Aretai Oy:ssä ja sen yhteydessä toimivan DialogiAkatemian johtaja. Hän on kirjoittanut kirjat Dialogi demokratiassa, John Dewey'n kokemusfilosofia sekä Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa. Uusin teos on yhdessä Tuukka Perhoniemen kanssa tehty Demokraattinen perintömme.

Dosentti **Sami Borg** toimii vaalitutkijana Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulussa. Tällä hetkellä hän työskentelee Kunnallisanalan kehittämissäätiön rahoittamassa Kuntavaalitutkimus 2017 -hankkeessa, jonka pääraportti ilmestyy alkuvuodesta 2018.

Dosentti **Kimmo Elo** toimii yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksella. Vuosina 2008–2012 Elo johti Turun yliopiston toteuttamia ”Suomalaisten politiikkatietämys”- sekä ”Nuorten politiikka 2009”-tutkimushankkeita. Elo on tutkimuksissaan tarkastellut muun muassa kodin merkitystä lasten ja nuorten yhteiskunnallisen kiinnostuksen herättäjänä ja poliittis-yhteiskunnallisen tietämyksen välittäjänä.

Janne Kareinen toimii asiantuntijana Sitrassa, jossa hän vastaa rakentavan yhteiskunnallisen keskustelun Erätauko-konseptin rakentamisesta. Kareisella on laaja kokemus paikallistoiminnan käynnistämisestä ja yhteisöjen voimaantuttamisesta. Hän on yksi keskeisistä kaupunkiaktiivisista ja omaehtoisen ja itseohjautuvan toiminnan käynnistäjistä ja asiantuntijoista Suomessa.

VTM **Lari Karreinen** on Deliberatiivisen demokratian instituutin puheenjohtaja, ratkaisukeskeinen valmentaja ja fasilitaattori. Karreinen on kiinnostunut, miten voidaan auttaa rakentavaa vuorovaikutusta jännittyneissä kysymyksissä sekä hyödyntää osallistavan johtamisen mahdollisuuksia organisaatioissa ja yhteiskunnassa.

Anni Kurunsaari opiskelee valtio-oppia Tampereen yliopiston politiikan tutkimuksen laitoksella. Kurunsaari oli syksyllä 2017 korkeakouluharjoittelussa oikeusministeriön demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikössä.

Salla-Maaria Laaksonen (VTT) on viestinnän ja teknologian tutkija Viestinnän Tutkimuskeskus CRC:ssa ja Kuluttajatutkimuskeskuksella Helsingin yliopistossa. Laaksonen on kiinnostunut erityisesti organisaatioihin ja uuteen viestintäteknologiaan liittyvistä teemoista sekä laskennallisten menetelmien hyödyntämisestä yhteiskuntatieteissä. Laaksonen on tutkinut muun muassa yritysmainetta, digitaalista vaalijulkisuutta ja organisoitumista verkossa. Seuraa Laaksosta verkossa: @jahapaula. Lisätietoja: www.iki.fi/jahapaula.

Teologian maisteri **Olav S. Melin** vastaa Magma-ajatushautomon yhteiskunta- ja mediasuhteista. Hän on toiminut suomalaisen Kyrkpressen-lehden, Tukholmassa ilmestyvän Kyrkans Tidning -lehden sekä Kotimaa-lehden päätoimittajana. Melin on avustanut Svenska Dagbladetia ja toimii Hufvudstadsbladetin kolumnistina.

YTM **Raimo Muurinen** on avoimen demokratian kehittäjä, joka on suunnitellut ja toteuttanut joukkoistamisen, avoimen päätöksenteon ja osallistuvan budjetoinnin kokeiluja ja uusia toimintamalleja. Muurinen on toiminut Open Knowledge Finlandissa asiantuntijana muiden muassa tietojohdantamisen ja avoimen datan projekteissa. Muurinen on jäsenenä Deliberatiivisen demokratian instituutin hallituksessa.

Liisa Männistö toimi *Suomi 100 – Suomalaisen demokratian tulevaisuuskeskustelut* -hankkeen projektipäällikkönä oikeusministeriön demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikössä. Männistön tehtäviin oikeusministeriössä kuuluu demokratiaverkkopalveluiden viestintä ja koulutus, sekä kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANEen ja vapaaehtoistyön toimintaedellytysten edistämiseen ja koordinaatioon liittyviä asiantuntijatehtäviä.

Suvi Savolainen toimii ylitarkastajana valtiovarainministeriön kunta- ja aluehallinto-osaston kuntakehitysyksikössä. Savolaisen tehtäviin kuuluu erilaisia kuntiin ja maakuntiin liittyviä kehittämistehtäviä, muun muassa kunta- ja maakuntademokratian kehittämistä, maakuntauudistuksen toimeenpanoa, kuntien digitalisaatio- ja kokeiluasioita sekä kuntaliitoksia.

FM **Pekka Timonen** toimii Suomen itsenäisyyden satavuotisjuhlavuoden vastaavana pääsihteerinä valtioneuvoston kansliassa. Aikaisemmin Timonen on toiminut muun muassa Pohjoismaiden suurimman viestintätoimiston Kreabin Suomen toimitusjohtajana, Helsingin kaupungin kulttuurijohtajana ja johtajana Kansainvälisessä designsäätiössä. Timonen on eri tehtävissään ollut mukana kehittämässä ja edistämässä kansalais- ja käyttäjälähtöisiä menetelmiä.

HTM, YTM **Mikko Värttö** toimii väitöskirjatutkijana Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulussa valtio-opin oppiaineessa. Väitöskirjassaan hän tutkii deliberatiivisen demokratian toimintamalleja ja kehittää niiden arvioinnin kriteereitä ja menetelmiä. Tutkimuksen rahoittajina toimivat Työsuojelurahasto sekä Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö. Värttö on jäsenenä Deliberatiivisen demokratian instituutin hallituksessa.

Niklas Wilhelmsson toimii neuvottelevana virkamiehenä ja demokratia-politiikan vastuuvastuuvalmistelijana oikeusministeriön demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikössä. Wilhelmssonin tehtäviin kuuluu myös muun muassa valtioneuvoston demokratiaverkoston koordinointi, sekä kunta- ja aluehallinto-uudistukseen ja kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANEen liittyvät asiantuntijatehtävät.

ISBN 978-952-259-664-2 (nidottu)
ISBN 978-952-259-665-9 (PDF)

